

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ Й НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв
Кафедра історії, теорії музики та методики музичного виховання

Гаврилів Марія Сергіївна

**Формування комунікативної
компетентності учнів 5-7 класів
на уроках музичного мистецтва
в дистанційній формі навчання**

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії,
теорії музики та методики музичного виховання РДГУ
Гумінська Оксана Олексіївна

Рівне, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ НАВЧАННЯ	
1.1. Аналіз поняття «комунікативна компетентність»	9
1.2 Методи та прийоми розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів	17
1.3 Методи спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва	28
1.4. Сучасний досвід проведення уроку музичного мистецтва в дистанційній формі	35
Висновки до 1 розділу	54
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ НАВЧАННЯ.....	
2.1 Діагностика формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів	57
2.2 Реалізація методики формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання	70
2.3. Аналіз результатів формувального експерименту	81
Висновки до 2 розділу	83
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Спілкування, взаємодія та співпраця у нашому житті є дуже важливими, оскільки спілкування є необхідною умовою формування, існування й розвитку особистості. Без спілкування не було б взаємодії та співпраці людей, в якій здійснюється обмін переживаннями, почуттями, думками, звичками, способами поведінки, а також не задовольнялися б потреби особистості в співчутті, підтримці, солідарності, дружбі, тощо.

Для успішної самореалізації людини в суспільстві, для професійного розвитку кожній людині необхідні сукупність знань в галузі спілкування, досвід оптимальної взаємодії, досвід творчого спілкування та співпраці з іншими суб'єктами діяльності. В освітньому процесі максимальний вільний розвиток особистості відбувається за допомогою спілкування, взаємодії та співпраці, які є дуже важливі, так як являють собою шкільну співдружність дорослих і дітей, які об'єднані спільною діяльністю, завданнями, гуманними стосунками і способом життя.

Вчитель музичного мистецтва повинен майстерно володіти організацією процесу міжособистісної взаємодії, тому що музично-виконавська та творча діяльність у галузі мистецтва є комунікативним процесом, а пізнання мистецтва найефективніше здійснюється у діалогічних формах та методах. Від вчителя музичного мистецтва залежить педагогічний діалог зі специфічною «поліфонією взаємодії», заснованою на партнерських засадах поваги, відкритості, симпатії, довіри, що створюють умови для самовираження кожного учня.

Проблеми спілкування, міжособистісної взаємодії в освітньому процесі давно стали предметом дослідження представників гуманної педагогіки (Ш. Амонашвілі, І. Бех, І. Зязюн, В. Семиченко, Н. Щуркова та ін.). Комунікативна компетентність є предметом дослідження психолого-педагогічної науки (праці А. Я. Кібанова, В. Л. Захарова, Ю. Ю. Хрящевої, В. Н. Куніциної, Г. М. Андрєєвої, Д. А. Іванової, Є. В. Руденського, К. Г. Митрофанова, Л. А. Петровської, М. М. Вятютнева, С. С. Макаренка,

Д. І. Извренкова, Н. В. Казарінова, Н. І. Теза, О. В. Соколової, О. М. Казарцевої, О. М. Корневої, Ю. Н. Ємельянова та ін.).

Вікові особливості розвитку учнів 5-7 класів стали предметом вивчення В. А. Краковського, А. В. Орлова, Л. А. Регуша та ін. Про важливі методи розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів пишуть Лі Чуньпен, М. В. Ратко, Л. А. Римар, Н. М. Лупак, О. Боровець, О. І. Купреєва.

Питанням розробки методів спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва займались Л. М. Масол, О. О. Гумінська, І. М. Кісільчук, Л. С. Аристова, О. В. Калініченко, Т. Є. Рубля, Т. Л. Щеглова, Н. А. Лемешев, Л. Г. Кондратова, С. І. Федун, О. В. Чорний, Л. М. Масол, Л. С. Аристова. Водночас у сучасному досвіді викладання уроків музичного мистецтва в дистанційній формі постійно зростає інтерес до творчої діяльності І. Адамової, Л. С. Боднарюк, Т. Головачук, Л. Г. Кондратової, В. М. Терпімової.

В умовах дистанційного навчання актуалізуються питання комунікації, спільної діяльності, сприйняття та розуміння у віртуальному просторі іншої людини. Дистанційне навчання мистецтва потребує постійного зв'язку в інтернеті вчителя й учнів. Вдосконалюються Інтернет-форми спілкування – відеоконференції, синхронні комунікації в режимі реального часу, спілкування на форумах та в соціальних мережах, інструменти співпраці. З'являються альтернативні способи навчання: відеоконференції, відеоуроки, мультимедійні презентації, інтерактивні вправи та ігри, онлайн-дослідження, онлайн-проекти та інші ресурси, які допомагають учителям збагачувати навчальний досвід для учнів усіх вікових груп (І. Адамова, Л. С. Боднарюк, Т. Головачук, Л. Г. Кондратова, В. М. Терпімова та ін.).

Перед учителем мистецтва постають завдання допомогти сучасним школярам ставати ефективними комунікаторами та співавторами дистанційного навчання мистецтва, допомогти здобувачам освіти розвиватися і самореалізовуватися його засобами. Але методика організації на уроках музичного мистецтва спілкування, взаємодії, співпраці подекуди обмежена описом діалогової взаємодії та інтерактивними методами. Тому ми при йшли до

визначення теми нашого магістратського дослідження: «Формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема магістерської роботи входить до плану наукової роботи кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання та співвідноситься з комплексною темою Інституту мистецтв РДГУ «Сучасні виміри мистецької освіти та розвиток творчої особистості». Тема магістерського дослідження затверджена на засіданні кафедри історії музики та теорії і методики музичного виховання РДГУ (протокол №11 від 7 листопада 2022 р.).

Об'єкт дослідження: процес формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва.

Предмет дослідження: методи дистанційного навчання як засіб формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, змодельовати та експериментально перевірити методику формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання.

Завдання

1. Проаналізувати поняття «комунікативна компетентність».
2. Охарактеризувати методи та прийоми розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів.
3. Систематизувати методи спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва.
4. Вивчити сучасний досвід проведення уроку музичного мистецтва в дистанційній формі.
5. Розробити рівні, критеріїв розвитку комунікативної компетентності та методику їх діагностики.

6. Змодельовати та реалізувати методику формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках мзичного мистецтва в дистанційній формі.

7. Проаналізувати результати педагогічного експерименту.

Гіпотеза дослідження: рівень розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів підвищиться за умови використання методів співпраці, взаємодії в умовах дистанційного навчання, тому що колективні обговорення мистецького твору, групові дискусії, спільні проєкти, нетворкінгу (Google Skassroom, Padlet), спільна розробка ментальних карт (MindMeiste), миттєве опитування (mentimeter), онлайн-тести (Google forms), конунікативні ігри та вправи (LearningApps), веб-квести, колективні творчі проєкти для соціальних мереж стимулюють вміння особистості спілкуватися з різними людьми, уміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету, вміння уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей, здатність ставити і вирішувати комунікативні задачі, йти на контакт з іншими людьми.

Методи дослідження: теоретичні – для визначення теоретико-методологічних основ дослідження та здійснення педагогічного аналізу проблеми; емпіричні – для вивчення, узагальнення і систематизація педагогічного досвіду, аналізу власної педагогічної діяльності, спостереження, констатувальний та формувальний експерименти; методи математичної статистики – для кількісного аналізу емпіричних даних і доведення достовірності результатів експериментальної роботи.

База дослідження. Експериментально-дослідна робота проведена на базі Новочорторийського ліцею та Старочорторийської гімназії Любарської селищної ради Житомирської області. Усього в експерименті брало участь 38 учнів п'ятих класів.

Дослідження проводилося протягом трьох етапів у 2022-2023 рр.

Перший етап – вивчення та опрацювання психолого-педагогічної та музично-педагогічної літератури, її аналіз та систематизація.

Другий етап дослідження – розробка рівнів, критеріїв та методики діагностики розвитку комунікативної компетентності, проведення констатувального експерименту.

Третій етап – розробка методики розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів у дистанційній формі навчання, проведення формувального експерименту, кількісний та якісний аналіз отриманих даних, їх теоретичне осмислення.

Наукова новизна дослідження: уточнено поняття «комунікативна компетентність», яке розглядається як знання норм і правил спілкування, вміння особистості спілкуватися з різними людьми, уміння слухати, гарно говорити, розв’язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету, вміння уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей, здатність ставити і вирішувати комунікативні задачі, йти на контакт з іншими людьми.

Теоретична значимість дослідження полягає в розробці рівнів, критеріїв та показників рівня розвитку комунікативних навичок учнів 5-7 класів, розробці діагностичної методики їх перевірки, моделюванні методики формувального експерименту.

Практична значимість дослідження полягає у розробці методики розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва, систематизації форм дистанційного навчання, розробка календарного планування уроків музичного мистецтва у 6 класі за даною методикою, циклу уроків музичного мистецтва у 6 класі.

Матеріали дослідження можуть бути використані учителями музичного мистецтва закладів загальної середньої освіти на уроках музичного мистецтва, викладачами та студентами вищих музичних закладів освіти у процесі педагогічної практики та у процесі методичної підготовки.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі в Міжнародній науково-практичній конференції РДГУ «Мистецька освіта та розвиток особистості» (29 березня 2023 року), тема доповіді «Методи спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва»; у регіональній

науково-практичній конференції «Діяльнісна парадигма сучасної музичної освіти» до 20-річчя науково-творчої діяльності вчителів музичного мистецтва Рівненщини (26 жовтня 2023 року), тема доповіді «Комунікація та співпраця на уроках музичного мистецтва в 5-7 класах».

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено у статті «Методи спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва» [15].

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (65 найменувань). Основний текст роботи викладено на 89 сторінках, загальний обсяг роботи – 95 сторінок. Робота містить 1 рисунок, 11 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ НАВЧАННЯ

1.1. Аналіз поняття «комунікативна компетентність» (хто і що говорить, що таке компетентність)

Комунікація (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, спілкування), за сучасним психолого-педагогічним словником, – змістовна сутність соціальної взаємодії, що характеризує структуру міжособистісних і ділових зв'язків між людьми, особливості обміну інформацією у людському спілкуванні. Автори словника розрізняють процес комунікації і комунікативні акти, які є його складовими. Основним завданням процесу комунікації є досягнення соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного з його учасників. У комунікативних актах реалізуються управлінська, інформативна, експресивна (пробудження емоційних переживань) і фактична (пов'язана з установами контактів) функції. Зважаючи на велику різноманітність комунікативних процесів і актів, О. І. Шапран подає класифікації за різними ознаками. За типом взаємин між учасниками виділяють міжособистісну, публічну і масову комунікації; за засобами комунікації – вербальну і невербальну. Різноманітні види й способи комунікації можна поділити на три групи: усну, письмову й візуальну. Комунікація може обслуговуватися і немовними засобами: оптикокінетичними – жести, міміка, пантоміміка; паралінгвістичними – якість голосу, його діапазон, тональність; екстралінгвістичними – паузи, плач, сміх, темп мовлення; просторово-часовими – взаємне розташування партнерів, часові затримки початку спілкування та ін. [57, с.193-194].

С. Уїддет і С. Холліфорд визначають компетенцію як основну характеристику особистості, яка сприяє здатності домогтися високих результатів в діяльності. Автори говорять про вимірюваність компетенції за допомогою

індикаторів поведінки – чітких моделей поведінки, які спостерігаються в діях людини в різних ситуаціях. Ці індикатори об'єднуються в один або декілька блоків, залежно від змістового обсягу компетенції [59, с.138].

Х. Шепер визначає «компетенції» як «комбінації наявних (або потенційно можливих) когнітивних, мотиваційних, моральних і соціальних умінь особистості, що лежать в основі успішного оволодіння предметом за допомогою відповідного розуміння і вирішення (виконання, досягнення) низки вимог, завдань, проблем і цілей» [64, с. 245].

О. А. Ковальова відносить до ключових компетенцій особистості соціальну компетентність, яка включає в себе комунікативну. Науковець визначає її як здатність людини бути невід'ємною частиною соціуму, реалізовувати власні потреби і цілі шляхом створення партнерських стосунків з іншими людьми, згідно з їхніми очікуваннями, потребами і цілями в межах суспільно прийнятної поведінки [30, с.28].

Комунікативна компетентність, на думку О. В. Боровець, передбачає здатність особистості до визначення мети комунікації, застосування ефективної стратегії спілкування залежно від ситуації, вміння емоційно налаштуватися на спілкування з іншими; продуктивно співпрацювати в групі, проявляти ініціативу у спілкуванні, керувати власними взаєминами з іншими; вміння спілкуватися як усно, так і письмово, аргументувати власну думку, адаптуватися у мовному середовищі у будь-якій соціальній ситуації; вона забезпечує можливість безпосереднього спілкування [8].

С. С. Макаренко під комунікативною компетентністю розуміє вміння особистості спілкуватися з різними людьми, в середовищі яких вона проживає і працює; вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей [43, с. 105].

Д. І. Ізверенков виокремлює ознаки «комунікативної компетентності»: а) віднесеність комунікативної компетентності до класу інтелектуальних здібностей індивіда: б) сфера прояву цих здібностей є діяльним процесом, необхідною ланкою якого виступає мовний компонент. так звана мовленнєва

діяльність Зважаючи на це, автор уточнює зміст комунікативної компетентності, вказуючи на те, ліс а) ця здатність до спілкування є складним набутих умінням, яке формується або у процесі природного пристосування людини до умов життя в певному мовному середовищі, або за допомогою спеціально організованого навчання: б) ця здатність може знайти вияв в одному або в декількох видах мовленнєвої діяльності. Таке уточнення дозволило авторів визначити комунікативну компетентність «як здатність людини до спілкуванні в одному, кількох абовсіх видах мовленнєвої діяльності, яка становить набутих в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу властивість мовленнєвої особистості» [23, с. 54-60].

Д. А. Іванов, К. Г. Митрофанов. О. В. Соколова під комунікативною компетентністю розуміють здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації, бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки. Усе перераховане є необхідними умовами успішної комунікації [22, с. 73].

Як свідчать дослідження А. Я. Кібанової, комунікативна компетентність передбачає володіння досить помітною сукупністю умінь. Серед них, зокрема, називає вміння реалізувати комунікативний намір, вміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету [28, с. 294].

Г. М. Андреева розуміє під поняттям «комунікативна компетентність» розуміють здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Складовою компетентності є певна сукупність знань, умінь і навичок, які забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу [2, с. 64].

Ю. Н. Ємельянов розглядає комунікативну компетентність як засновану на знаннях і чуттєвому досвіді здатність орієнтуватися в ситуаціях спілкування і передбачає здатність до соціально-психологічного навчання, тобто подальшу можливість вчитися спілкуванню [20, с. 17].

За Є. В. Руденським, комунікативна компетентність складається із здібностей: давати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, у якій передбачається спілкування; соціально-психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; вживатися у соціально-психологічну атмосферу комунікативної ситуації; здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування в комунікативній ситуації; це знання норм і правил спілкування, володіння його технологією [55, с. 97].

На думку О. М. Корнева, комунікативна компетентність передбачає здатність працівника до самостимуляції та самокорекції не лише поведінки, а й власних переживань у спілкуванні. Вона несе у собі здатність до оволодіння технологією впливу на інших, що передбачає використання у повному обсязі когнітивного потенціалу особистості працівника, узагальненого в її специфічних здібностях адекватно сприймати та розуміти соціальні об'єкти, прогнозувати динаміку розгортання соціальної ситуації та встановлювати її причини [35, с. 113-117].

Петровська вважає, що компетентність у спілкуванні передбачає розуміння мотивів, намірів, «стратегій поведінки», фрустрації як своїх власних так і партнерів по спілкуванню, вміння розібратися в групових соціально-психологічних проблемах, осмислення можливих труднощів розуміння, засвоєння технологічних прийомів спілкування і т. ін [49, с. 134].

В. Н. Куніцина, Н. В. Казарінова, В. М. Погольша розуміють комунікативну компетентність як складову соціальної компетентності особистості і визначають її як володіння складними комунікативними навичками та вміннями, формування адекватних вмінь у нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, звичаїв, традицій, етикету, вихованість, орієнтація в комунікативних засобах, властивих національному менталітету [37, с. 481].

Н. Ю. Хрящева називає такі фактори комунікативної компетентності: знання у галузі психології особистості, групи, спілкування; уміння та навички

спілкування; корекцію і розвиток налаштувань, необхідних для успішного спілкування системи ставлень особистості; здатність адекватно і повно сприймати й оцінювати себе та інших людей, а також взаємини, що виникають між людьми [61, с. 85].

К. М. Хоруженко це поняття розглядає як підготовленість людини до культурного спілкування з іншими людьми [60, с. 185].

Девідом і Джулією Джері цей термін трактується як комунікативна здатність (способи, правила, за допомогою яких люди здійснюють комунікативні обміни та інтеракції з іншими людьми співтовариства) [19, с. 314].

Так. М. М. Вятютнев відзначає, що комунікативна компетентність – це здатність використовувати мову творчо, цілеспрямовано, нормативно, у взаємодії зі співрозмовниками [14, с. 38-45].

Н. І. Гез виділяє в понятті «комунікативна компетентність» - це знання про мову, навички й уміння застосовувати ці знання у мові згідно з різними ситуаціями спілкування [16, с. 17-24].

За О. М. Казарцевою комунікативна компетентність це знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [25, с. 94; 45].

Проблема спілкування, взаємодії є предметом вивчення багатьох наук: філософії, етики, естетики, лінгвістики, соціології, психології, педагогіки. У концепції особистості А. Маслоу потреби людини у спілкуванні, повазі, любові визначаються як потреби високого порядку, які первісно задані у природі людини [40].

Педагогіка вважає спілкування необхідною умовою формування й розвитку особистості. На думку С. У. Гончаренка, спілкування є складною взаємодією людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, належності тощо [17, с.317].

Спілкування, за визначенням Л. М. Масол, – це форма діяльності, психічного контакту, що здійснюється між людьми як рівноправними партнерами і виявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, взаєморозумінні. На відміну від поняття «комунікація» (передача інформації), як зазначає Л. М. Масол, спілкування характеризується психічними зв'язками між людьми, духовними стосунками, адже взаємовідносини суб'єктів відбуваються навіть і тоді, коли інформація як предмет взаємодії відсутня (наприклад, спілкування через погляди, жести) [45, с. 107].

В історії є приклади виховних систем, що стали взірцем педагогіки спілкування, взаємодії, співпраці. Так, Селестен Френе привчав до співробітництва та колективної праці, видаючи разом з учнями шкільний журнал (збірку вільних текстів, які друкуються щодня, а у кінці місяця видаються як окрема брошура для передплатників і кореспондентів). Він організував обмін шкільною друкованою продукцією (дитячі листи, шкільні журнали, тематичні альбоми, магнітофонні касети з розповідями дітей тощо), вважаючи налагодження такого обміну «основою мирного життя майбутніх громадян планети» Завданням школи, за С.Френе, був максимальний вільний розвиток особистості за допомогою розумно організованого товариства, яке являє собою шкільну співдружність дітей і дорослих, що об'єднані спільними завданнями, діяльністю, способом життя і гуманними стосунками. Провідними символами виховної системи С.Френе стали демократизм, свобода, співробітництво, праця [40, с.56].

Виховна система А. С. Макаренка представляє досвід організації такого навчально-виробничого колективу, в якому кожен вихованець взаємодіє в атмосфері взаємної довіри, проживає різні соціальні ролі, привчається емпатії, відкритості, співпричетності і співучасті в соціальних і виробничих процесах [40, с.154-155].

Є. Д. Божович, досліджуючи комунікативну компетентність підлітків, виокремила, в якості одного з ключових компонентів – уміння розуміти партнера

по спілкуванню. При цьому партнерами по спілкуванню можуть бути не тільки однолітки, а й дорослі (вчителі, батьки, інші оточуючі люди) [7].

Отримуючи у процесі навчання та взаємодії певні знання, вміння і формуючи навички, як зазначає О. І. Купрєєва, людина стає компетентною в певній сфері діяльності. Одночасно суб'єкт має бути психологічно готовим до актуалізації набутих знань, умінь, досвіду в новій ситуації [38, с. 139].

Отже, комунікативна компетентність – це:

- вміння особистості спілкуватися з різними людьми, в середовищі яких вона проживає і працює; вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей (С. С. Макаренко);
- складне набуте вміння, яке формується або у процесі природного пристосування людини до умов життя в певному мовному середовищі, або за допомогою спеціально організованого навчання; здатність людини до спілкуванні в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, яка становить набуту в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу властивість мовленнєвої особистості (Д. І. Изверенков);
- здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач, визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації, бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки (Д. А. Іванов, К. Г. Митрофанов. О. В. Соколова);
- уміння реалізувати комунікативний намір, уміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету (А. Я. Кібанов);
- здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, сукупність знань, умінь і навичок, які забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу (Г. М. Андрєєва);
- здатність орієнтуватися в ситуаціях спілкування, заснована на знаннях і чуттєвому досвіді (Ю. Н. Ємельянов);
- здібність давати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, у якій передбачається спілкування, соціально-психологічно програмувати процес

спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; вживатися у соціально-психологічну атмосферу комунікативної ситуації; здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування в комунікативній ситуації; знання норм і правил спілкування, володіння його технологією (Є. В. Руденський);

- здатність до самостимуляції та самокорекції поведінки та власних переживань у спілкуванні, здатність до оволодіння технологією впливу на інших, адекватне сприймання та розуміння соціальних об'єктів, прогнозування динаміки розгортання соціальної ситуації та встановлювати її причини (О. М. Корнева);

- володіння складними комунікативними навичками та вміннями, формування адекватних вмінь у нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, звичаїв, традицій, етикету, вихованість, орієнтація в комунікативних засобах, властивих національному менталітету (В. Н. Куніцина, Н. В. Казарінова, В. М. Погольша);

- уміння та навички спілкування, знання у галузі психології особистості, групи, спілкування; здатність адекватно і повно сприймати й оцінювати себе та інших людей, а також взаємини, що виникають між людьми (В. Л. Захаров, Ю. Ю. Хрящева);

- здатність використовувати мову творчо, цілеспрямовано, нормативно, у взаємодії зі співрозмовниками (М. М. Вятютнєв);

- навички й уміння застосовувати знання про мову згідно з різними ситуаціями спілкування (Н. І. Тез);

- знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування (О. М. Казарцева);

- здатність передбачати багатство мотивів, намірів, «стратегій поведінки», фрустрації як своїх власних, так і партнерів за спілкуванням, вміння розібратися в групових соціально психологічних проблемах, осмислення можливих труднощів розуміння, засвоєння технологічних прийомів спілкування (Л. А. Петровська).

1.2 Методи та прийоми розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів

О. І. Купреєва під комунікативною компетентністю підлітка розуміє цілісну систему його психологічних та поведінкових характеристик, які сприяють успішній самореалізації в міжособистісній та міжкультурній комунікації [38]. Розглянемо ці характеристики.

О. І. Купреєва пише, що у підлітковому віці саме спілкування є тим видом діяльності, в якому формується особистість молодої людини, її ставлення до себе, інших людей, погляд на навколишній соціум і світ у цілому. Більшість дослідників даного віку зазначають, що соціально-пізнавальна діяльність є характерною для підлітків з 10 до 15 років, а провідною діяльністю є інтимно-особистісне спілкування [38, с.137].

У підлітковому віці, як зазначає В. Г. Асєєв, молода людина природно тяжіє до взаємодії, спілкування з однолітками. Актуальною є потреба в друзях, у спілкуванні з ровесниками, необхідність зайняти серед них гідне місце. В. Г. Асєєв, досліджуючи мотивацію поведінки особистості зазначає, що в спілкуванні з однолітками молода людина отримує певний імпульс до внутрішньої перебудови та перегляду свого ставлення до дорослих та до себе [4, с. 47].

Молодші підлітки (11-14 років) виявляються в новій ситуації розвитку, пов'язаної з переходом від початкової школи до середньої школи. Така ситуація носить стресовий характер. У початковій школі кожен клас має свій кабінет, практично всі заняття веде один учитель, і після такої «домашньої» обстановки учні виявляються в умовах знеособленої школи: переходять з кабінету в кабінет, уроки ведуть різні вчителі, вже не здатні вибудувати тісні стосунки з кожним учнем. Психологічно цей перехід, на думку Г. А. Цукерман, пов'язаний зі зниженням самооцінки школярів, посиленням депресивних станів, наростанням дисциплінарних проблем, зростанням негативного ставлення до школи [62, с.18].

На думку психологів, що займаються проблемами підліткового віку, провідним видом діяльності для молодших підлітків є інтимне і особисте спілкування з однолітками. Невипадково серед найбільш значущих потреб учнів цього віку О. П. Краковський називає такі, як потреба в гідному становищі в групі однолітків, в сім'ї; підвищена втомлюваність; бажання знайти справжнього друга; прагнення уникнути ізоляції, як в класі, так і в невеликому колективі; підвищений інтерес до питання про «баланс сил» на уроках; прагнення відмежуватися від усього підкреслено дитячого; відсутність авторитету віку; відраза до невинуватих заборон; сприйнятливості до помилок вчителів; переоцінка своїх можливостей, реалізація яких очікується у віддаленому майбутньому; відсутність адаптації до невдач; відсутність адаптації до ситуації «найгіршого»; схильність віддаватися мріям; яскраво виражена емоційність; вимогливість до відповідності слова вчинку; підвищений інтерес до спорту; пристрасть до колекціонування, пристрасть до музики й кіно [36].

У зв'язку з провідною роллю спілкування з однолітками навчальна діяльність, хоч і займає більшу частину часу підлітків, відходить на другий план. Для підлітків вона стає важливою, перш за все, як засіб самоствердження в групі однолітків. І. А. Зимня підкреслює, що «навчальна мотивація як єдність пізнавальної мотивації і мотивації досягнення переломлюється у підлітка через призму вузькоособистісних, значущих і реально діючих мотивів групового, соціального буття» [21].

Підлітки потребують умов, в яких кожен учень зможе виділитися, щоб однокласники змогли його гідно оцінити. Це можуть бути змагальні моменти (індивідуальні та командні); завдання, що вимагають прояву творчості, винахідливості, наполегливості; активне обговорення деяких проблем. Ефективною також є групова і парна робота, при якій учні самі частково виконують функції вчителя і самостійно нагромаджують і матеріал. Якщо необхідні умови не створені, учні можуть використовувати урок, щоб самоствердитися через порушення дисципліни. Найбільш типовими розладами для цього віку є: негативізм як бажання діяти всупереч чужій волі, наприклад,

вказівки вчителя; упертість, войовничість, дрібні дисциплінарні порушення як засіб залучення уваги [48, с.293].

Одним з проявів провідної ролі спілкування з однолітками є реакція угруповання, властива підліткам. Вона полягає в прагненні належати до групи однолітків, не бути самим собою, бути включеним в процес нерегульованого спілкування («бути в групі»). Педагоги радять враховувати реакцію групування при вирішенні питань дисципліни, так як багато вчинків підлітків можуть бути вчинені під впливом групового тиску і загрози бути виключеними з групи. При цьому кожен з учнів індивідуально, як правило, розуміє абсурдність своєї поведінки, відчуває сором, докори сумління, але в той же час сильніше відчуває страх втратити довіру товаришів, страх зрадити своїх, проявити слабкість перед дорослими. На думку Л. А. Регуш, А. В. Орлової, важливо, щоб при вирішенні складних ситуацій педагог частіше звертався не до конкретного підлітка, а до групи в цілому, і завжди давав дитині можливість «зберегти обличчя» перед однолітками (не наполягати на публічному визнанні своєї провини, засудженні скоєних дій) [48, с. 293-294].

Центральним новоутворенням підліткового віку є «почуття дорослості», тобто виникнення уявлення підлітка про себе як про дорослого, а не про дитину. Основою для цього є настання статевого дозрівання та наявність до цього віку у підлітків базових знань, умінь і навичок, що дозволяють їм діяти цілком самостійно в різних соціальних ситуаціях. При цьому в соціально-економічному плані підлітки як і раніше залежні від батьків, і психологічно часто не готові брати на себе відповідальність за свої вчинки. У цій ситуації вчителям і батькам важливо зробити перший крок до того, щоб дати підліткам можливість проявити самостійність. Їм необхідно відмовитися від дріб'язкової опіки і постійного контролю, дати дітям можливість робити помилки і виправляти їх, набути досвіду відповідальності за доручені справи [48, с. 294].

І. С. Кон зазначає, що практичне опанування техніки мовленнєвого спілкування, засвоєння соціально-психологічних еталонів, стереотипів і норм поведінки, культури спілкування відбувається вже не тільки у процесі

навчального спілкування, а й у ході міжособистісної взаємодії з ровесниками [31].

Зі слів О. В. Волошиної стає зрозуміло, що в підлітковому віці молода людина проявляє більшу самостійність у виборі проведення дозвілля і вільного часу в порівнянні з молодшим шкільним віком (найчастіше вибір здійснюється під впливом друзів); дружніх компаній, референтної групи. Приналежність до будь-якої групи в підлітковому віці стає особливо значущою. У підлітка з'являється критична оцінка оточення, максималізм в особистих і ділових стосунках; усвідомлення важливості і необхідності навчання і розвитку своїх здібностей. Підліток стає суб'єктом і об'єктом власного розвитку, ставить перед собою завдання саморозвитку. Розвиваються самосвідомість і рефлексія, і, як відзначав Л. С. Виготський, «з формуванням самосвідомості в драму розвитку вступає нова дійова особа, новий якісно своєрідний фактор - особистість самого підлітка» [13, с.53].

Є. Д. Божович вказує, що основою для об'єднань для молодших школярів найчастіше виступає спільна діяльність, а у підлітковому віці, навпаки, привабливість тих чи інших занять визначається передусім їхніми можливостями для спілкування з однолітками. Спілкування з товаришами у цьому віці набуває цінності, а процес навчання привертає увагу не стільки своїм змістом, скільки можливостями спілкування з однолітками [7, с. 65].

Мотиви спілкування з товаришами та зумовлені ним переживання, на думку Є. Д. Божович, суттєво змінюються впродовж шкільного віку. Так, якщо в початковій школі домінує бажання просто бути серед однолітків, гратися з ними, щось разом робити, то в середній школі основним є прагнення набути певного статусу в колективі, а вже у старшій школі йдеться про потребу підлітка в автономії та визнанні власної цінності в очах однолітків. А потреба бути авторитетним серед товаришів у багатьох підлітків спричинює негативні переживання [7].

Підлітковий вік характеризується низкою особистісних та комунікативних труднощів. І. С. Кон вважає, що найпоширенішою складністю спілкування серед

підлітків і молодих людей є сором'язливість. Науковець стверджує, що підлітки, які вважають себе сором'язливим відрізняються зниженим рівнем екстраверсії, вони менш здатні контролювати і спрямовувати власну соціальну поведінку, у них переважає тривожність, вони схильні до нейротизму та в більшій мірі переживають труднощі в спілкуванні [31].

Спілкування підлітків не обмежується тільки близькими друзями. З одного боку, для підлітків характерна соціальна незрілість, несформованість системи ціннісних орієнтацій; вони не здатні повною мірою адекватно прогнозувати наслідки своїх дій і вчинків; для них є часто характерними агресивність, соціальна апатія, байдужість, пасивність, безвідповідальність, конформізм, споживацтво, відмова від традиційних моральних і культурних цінностей. З іншого, молоді люди не тільки поступово входять в ряди більш дорослого покоління, а й самі беруть активну участь у суспільних процесах, що відбуваються в країні [5].

І. В. Букреєва пише, що у підлітків виникає прагнення до об'єднання в неформальні групи в яких вони, досить часто, відходять від мовної та поведінкової норми, користуючись сленгом або застосовуючи ненормативну лексику. У підлітків виникає особливий тип спілкування та взаємодії, який часто проявляється в проблемах інтолерантності, ксенофобії, булінгу по відношенню до інших. Коли частина підлітків з острахом та відчуженням ставиться до певних груп учнів, які відрізняються зовнішньо, культурно, релігійно, ментально. І в результаті інші часто піддаються засудженню, як мінімум, або й фізичному насильству [9].

Провідним мотивом взаємин і спілкування молодших підлітків, на думку О. В. Скрипченка, є прагнення отримати підтримку, заохочення вчителя за поведінку чи навчання, а в середньому підлітковому віці виникає прагнення до особистого спілкування з учителем. З роками підлітків все більше хвилюють особистісні та професійні якості педагога. При цьому, професійні якості педагогів у цілому задовольняють підлітків, а особистісні не завжди. Невдоволеність особистісними якостями педагогів сприймається ними частіше

всього як проблема «справедливості» вчителя. Помітно, що з віком складається ситуація нарощування потреби в особистісному спілкуванні підлітків з педагогами і – неможливість її задовольнити. Незважаючи на зовнішні і внутрішні протиріччя, які існують в міжособистісних взаєминах між дорослими (батьками, вчителями) та підлітками, останні відчують потребу в спілкуванні з дорослим [56].

О. В. Скрипченко описує три основні типи взаємин, які певним чином впливають на мотиви, форми і зміни у спілкуванні дорослих і підлітків: 1) взаємини, які спираються на офіційно зафіксовані права і обов'язки дорослих і дітей (регламентоване спілкування); 2) взаємини, які будуються на потребі розуміти один одного, на прагненні до емоційного контакту і допомоги іншому (нерегламентоване або «довірливе» спілкування); 3) взаємини, які виникають при відсутності прихильності один до одного або байдужості (неорганізоване, випадкове спілкування) [56].

Підлітки, в більшості випадків, прагнуть до довірливого, нерегламентованого типу взаємовідносин з дорослими. Це, на думку О. В. Скрипченка, створює сприятливі можливості для реалізації такої потреби спілкування як вирішення характерної для цього періоду проблеми пізнання самого себе, своїх можливостей і свого місця у житті. Переважання в реальності регламентованого типу взаємин перешкоджає розвитку потреби у спілкуванні з дорослими, що спонукає підлітків до пошуку відповідей на виникаючі питання в колі однолітків. Останні, не володіючи достатнім соціальним досвідом та необхідними знаннями, дають суперечливу або неадекватну інформацію, на свій розсуд інтерпретують будь-які факти [56].

В. П. Кутішенко виділяє три різних види взаємин у школярів: зовнішні, ділові контакти; товариські взаємини, які сприяють взаємообміну знаннями, уміннями, навичками; дружні зв'язки, які дозволяють вирішувати певні питання емоційно-особистісного характеру. Педагог ставить на перше місце товариські відносини, які ґрунтуються на нормах рівноправ'я, а в групах підлітків устанавлюються відносно лідера [39, с.54].

В. П. Кутішенко зауважує, що до закінчення підліткового віку з'являється потреба мати близького друга серед однолітків. У дівчаток потреба в дружніх відносинах виникає на півтора-два роки раніше, ніж у хлопчиків, дівчата більш емоційні. У мотивах дружби переважають вимога взаємодопомоги, вірності та очікування співчуття, розуміння зі сторони друга [39, с.54].

Описуючи взаємини підлітків з батьками, В. П. Кутішенко підкреслює важливість демократичного стилю виховання, який характеризується тим, що батьки завжди пояснюють мотиви своїх вимог і обговорюють їх з підлітками, а влада батьків використовується лише в міру необхідності. Педагог відзначає як позитивне, коли батьки цінують дітей за слухняність, так і незалежність; становлять правила, але не вважають себе безгрішними; прислухаються до думки дитини, але не виходять лише з його бажання [39, с.55].

Щоб не виникав змістовий бар'єр з підлітком, коли він «не чує, що говорить їй дорослий», втрачається виховне значення слова, В. П. Кутішенко дає пораду не повторювати одні й ті самі вимоги багаторазово, бо підліток перестає на них реагувати. Необхідно, щоб вимога відповідала внутрішній позиції учня. Підлітки виконують усі вимоги вчителя, які роблять їх у своїх очах більш самостійними. Вчитель повинен перейти на новий стиль спілкування з підлітком, ставитись до нього, як до дорослого, передати підлітку відповідальність за свої вчинки і надати свободу дій. Для цього важливо встановити дружні взаємини з підлітком, будувати спілкування на основі взаємної поваги [39, с.55].

Розвиток комунікативної компетентності підлітків є необхідною умовою успішної соціалізації підростаючого покоління та становлення особистості. О. Боровець виділяє компетенції, які будуть індикаторами загальної комунікативної компетентності підлітків: компетенція особистісно-комунікативної рефлексії - здатність підлітка аналізувати та об'єктивно оцінювати власні емоції, ставлення, способи та результати взаємодії з оточуючими; здатність розуміти, як його сприймають та оцінюють інші люди, зокрема, співрозмовники; компетенції перцептивної комунікації - здатність підлітка самовизначатися в міжособистісних стосунках та взаємодії, розуміти

цінності власної позиції та позиції співрозмовників, оволодівати комунікацією, як взаємодією; компетенція інтерактивної комунікації – здатність підлітка вступати в співробітництво в групі, при вирішенні групових завдань, досягати домовленості, застосовувати навички кооперативної поведінки; мовна компетенція - здатність підлітка осмислено, грамотно, нормативно висловлювати власні думки як в усній так і в письмовій формі [8].

Одним із ефективних методів формування комунікативної компетентності та навичок міжособистісного спілкування О. Боровець називає соціально-психологічний тренінг як метод активного навчання та розвитку особистості. Ефективність використання даного методу обумовлена специфічною інтерактивною взаємодією учасників, в основі якої власна активність людини та можливість через взаємодію з іншими, в спеціально створеній психологічно безпечній атмосфері, аналізувати власну індивідуальність, поведінку та розкрити для себе інших [8].

О. І. Купрєєва виділяє соціально-психологічний тренінг як один із ефективних методів формування комунікативної компетентності та навичок міжособистісного спілкування, методом активного навчання та розвитку особистості. Дидактичний потенціал даного методу для формування комунікативних та соціальних компетенцій у підлітків, на думку О. І. Купрєєвої, полягає в тому, що він максимально наближений до реальності, теоретичні знання можуть бути застосовані в ситуації «тут і тепер», що зумовлено соціально актуальною інформацією, закладеною в кейсі та активністю особистості при його виконання. Це призводить до того, що отримані в процесі навчання знання можуть бути застосовані в життєдіяльності [38, с. 143].

О. І. Купрєєвої підкреслює важливість дотримання певних принципів: рівності позицій, активності, поваги до власного Я та особистості іншого, дотримання яких формує у підлітків комунікативні компетенції, зазначені вище. В соціально-психологічному тренінгу використовують активні методи взаємодії, навчання та розвитку особистості, які протягом усього тренінгу утримують учасників на високому рівні функціонування мислення, психічних пізнавальних

процесів, спрямованих на результат у вигляді нових знань, умінь, навичок, ставлення [38, с.141].

О. Боровець зазначає, що найбільш поширеними й апробованими методами роботи, які відповідають вимогам тренінгу і віковим особливостям підліткового віку, є ігрові методи (ділова, творча гра та метод кейсу, як різновид рольової гри), метод проблемних ситуацій, мозковий штурм, групова дискусія [8].

О. І. Купрєєва говорить про важливість у сучасній педагогіці методу кейсів як методу формування компетенцій людини. Завдяки вирішенню практичних ситуацій, які можуть бути реальними або штучними, людина набуває навичок діяти у схожих випадках і може в подальшому моделювати власну поведінку в процесі зіткнення з такими ситуаціями. Метод кейсів використовується з метою формування соціальних та комунікативних компетенцій підлітків шляхом: насиченістю змісту кейсів мета-предметним соціальним контекстом, багато-проблемністю, суперечливістю розглянутих ситуацій, які не допускають однозначного вирішення; зв'язку вирішуваних завдань з життєвими пріоритетами, інтересами, цінностями підлітків; використання «наскрізних» кейсів, виконання яких передбачає поєднання різних видів діяльності підлітків (групової, індивідуальної), актуалізації міжпредметних знань, соціального досвіду учнів; долучання підлітків до вибору тематики кейсів; переваги використання кейсів, заснованих на груповій роботі, які передбачають одночасно врахування індивідуальних особливостей підлітків; реалізації співпраці, кооперації в процесі вирішення кейсів, виконання вчителем/психологом ролі модератора під час пошуку учнями оптимального вирішення запропонованого кейса [38, с. 142].

Кейси розробляються, або використовуються авторські кейси, з урахуванням особливостей підлітків, що забезпечує максимальну ефективність під час досягнення мети. Кейс, на думку О. І. Купрєєвої, повинен бути максимально наближений до реального життя, що забезпечує значущість процесу роботи для підлітків й актуальність набутих компетенцій. Теоретичні

знання можуть бути застосовані в ситуації «тут і тепер», і тому отримані в процесі навчання знання підлітки сприймають як потрібні для життя [38, с. 142].

О. І. Купрєєва доводить ефективність використання методу кейсів для формування комунікативної компетентності підлітків, підкреслюючи, що ця методика зумовлена характеристиками цього вікового періоду, серед яких особливе місце займає потреба у набутті початкового досвіду входження в соціальні, комунікативні, економічні стосунки в суспільстві; в засвоєнні «дорослих» поведінкових моделей. Знайомство та розв'язання завдань дорослого життя, через роботу з різноманітними кейсами (профорієнтаційними, практико-орієнтованими, дискусійними, конфліктно-логічними тощо) допомагають молодій людині поступово засвоювати потрібні компетенції для успішної їх реалізації в повсякденному житті [38, с. 142-143].

Н. М. Лупак пропонує розвивати художню комунікацію як важливий компонент мистецької освіти за допомогою сучасних інформаційно-комунікативних засобів. Художня комунікація передбачає взаємодію не лише суб'єктів, а й об'єктів комунікативного процесу, до яких належать: мистецький твір, образ автора, суспільство, історична епоха, художній процес тощо. Художня комунікація передбачає пізнання-інтерпретацію світу через проживання і переживання конкретних подій і явищ, а також шляхом образного мислення та художнього пізнання. Глобальний характер віртуальної комунікації як нового виду художньої комунікації створив умови для формування універсальних способів взаємодії учасників освітнього процесу, які мають змогу спілкуватися інтерактивно. Нові грані мистецтва, які збагачують художню комунікацію, повинні активно входити у практику мистецької діяльності закладів освіти (загальноосвітніх, середніх, вищих), враховуючи інтереси та можливості суб'єктів навчання [42, с.10].

Ігрова діяльність має місце у роботі з учнями підліткового віку. Так Л. А. Римар пропонує впроваджувати ігрової технології на уроках музичного мистецтва та засвідчує їх ефективність на етапі актуалізації опорних знань і уявлень учнів. Наприклад, гра «Знайди нове» допомагає повторити й закріпити

навчальний матеріал, розвивати комунікативні вміння під час роботи в команді [53, с.22].

М. В. Ратко, Л. А. Римар рекомендують у процесі сприймання музичних творів впроваджувати різновид музичної вікторини із застосуванням фронтальних форм ігрової діяльності. Гра формує і розвиває в учнів уявлення про основні жанри (типи) музики, навички визначення ключових особливостей кожного із них (пісні, танцю, маршу). На етапі вокально-хорової роботи ефективним є використання командної гри «Співаємо разом», яка допомагає розвивати активне слухання музики, навички точного інтонування, навчає вступати в будь-якому місці пісні, формує навички співу в унісон [53, с.23].

На етапі закріплення музично-теоретичних понять і термінів ефективним є використання фронтальної гри «Музичне тестування» для удосконалення уміння орієнтуватися у вивченому матеріалі, поглиблювати знання термінології, уміння вільно нею користуватися в поєднанні з іншими видами діяльності. У процесі музикування та імпровізації ефективною є командно-рольова гра [53, с.24].

Педагоги зазначають, що командно-групові та фронтальні форми ігрового навчання на уроках музичного мистецтва є дієвим інструментом реалізації системно-діяльнісного та онтологічного підходів у сучасній освіті, оскільки допомагають залучити практично всіх учнів класу в активний художньо-творчий процес на уроці в контексті емоційно-насиченої, психологічно сприятливої атмосфери [53, с.27-28].

Лі Чуньпен також пропонує цілеспрямовану гру, що передбачає момент змагання, розвиток здатностей навчального спілкування, організацію колективної пізнавальної діяльності учасників груп, групові дискусії, виконання спеціально підібраних комплексів психотехнічних вправ [63].

Отже, психолого-педагогічними особливостями учнів 5-7 класів є «почуття дорослості», тобто виникнення уявлення підлітка про себе як про дорослого, а не про дитину (Л. А. Регуш, А.В. Орлова), інтимне і особисте спілкування з однолітками як провідний вид діяльності, потреба у гідному ставленні в групі однолітків; прагнення уникнути ізоляції як в класі, так і в маленькому колективі;

підвищений інтерес до питання про «баланс сил» на уроках; бажання завести справжнього друга, формування і розвиток своєї самосвідомості через активне спілкування з однолітками, рольові експерименти, відстоювання власної незалежності у взаємодії з дорослими, отримання більш широкого соціального досвіду, навчальна діяльність як засіб самоствердження в групі однолітків, велике значення реакції групи (В. А. Краковський).

Важливими методами розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів є соціально-психологічний тренінг як один із ефективних методів формування комунікативної компетентності та навичок міжособистісного спілкування, активного навчання та розвитку особистості; профорієнтаційні, практико-орієнтовані, дискусійні, конфліктно-логічні кейси, що розв'язують завдання дорослого життя (О.І.Купрєєва); ігрові методи (ділова, творча гра та метод кейсу, як різновид рольової гри); метод проблемних ситуацій, мозковий штурм, групова дискусія (О. Боровець); художня комунікація як важливий компонент мистецької освіти (Н. М. Лупак); ігрові технології на уроках музичного мистецтва, музичні вікторини із застосуванням фронтальних форм ігрова діяльність, командна гра, фронтальна гра, командно-рольова гра (М. В. Ратко, Л. А. Римар); дидактична (навчальна) гра (Лі Чуньпен).

1.3 Методи спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва

Для будь-якого навчання комунікація є невід'ємним складником педагогічного процесу. Від рівня комунікації залежить її ефективність, і урок музичного мистецтва не є винятком. Взаємодія між учнями та вчителями в умовах уроку відбувається як у формі діалогу (вербальна комунікація), в ситуації творчої взаємодії – музичному виконавстві (хоровий спів, музикування, спільне виконання, спільне втілення художнього задуму), у роботі над творчими проєктами.

Зважаючи на думку Т. Б. Каблової щодо розвитку учасників вокального ансамблю, виділимо комунікативні завдання вокально-хорової роботи: розвинути у любов до колективного співу, вокально-ансамблеве виконання. Колективний спів допомагає почути себе зі сторони і об'єктивно оцінити свої можливості і сили [24].

Т. Б. Каблова зазначає, що у процесі ансамблевого співу навіть при наявних вельми скромних вокальних даних у кожного учасника ансамблю з'являється можливість самовираження, публічної демонстрації власних досягнень Вокально-ансамблеве виконавство, що відрізняється особливою естетикою і міжособистісною природою, є певним втіленням комунікативного аспекту в суспільно-історичному процесі. Як спосіб комунікації вокальний ансамбль проявляється і в спілкуванні музикантів між собою [24].

Водночас Т. Б. Каблова зауважує, що в ансамблевій діяльності проявляється людська комунікація, яка спрямована на утворення синтезу творчості природи (створення роду, етносу) і культури (підтримання соціальних традицій і інститутів). Кожен виконавець в ансамблі прямує спочатку на пошук себе – для досягнення виконавського образу, але при цьому необхідно «чути» й іншого, не менш важливого за своїм призначенням, виконавця. Так відбувається комунікативна зустріч між вокалістами, де творча особистість знаходить власне «я», та виходить за його межі, де й знаходиться в співіснуванні з «іншим я». Науковець говорить про позачасовий комунікативний зв'язок як всередині нації, країни чи людства в цілому через усвідомлення глибоких зв'язків людства, що оточує себе вокальними звуками, піснями, апелюючи до давніх часів людства [24].

М. О. Аніщенко пише про творчу взаємодію – вид педагогічної взаємодії, особливий тип зв'язки хористів і вчителів у специфічних умовах спільної творчої діяльності, який має характерні риси як спільної діяльності (спільне планування, організація, здійснення, аналіз ходу й результатів), так і творчої (наявність творчого завдання, оригінальність процесу або результату), а також відносинами

співробітництва, які знаходять своє вираження в досягненні єдності розуміння цілей спільної діяльності й шляхів їх досягнення [3].

І. В. Ярошенко, Ю. М. Серганюк зазначають, що для успішного управління виконавським колективом, з позиції психології, є володіння комунікативними процесами: організацією спільних колективних дій, врахування відчуття кожного окремого виконавця, реалізацію власного художнього бачення втілення композиторського задуму. Основою процесу спілкування, на їх думку, є встановлення психологічних контактів, психологічний обмін інформацією, взаємний вплив один на одного. При встановленні контактів виникає ситуація спілкування. Зовнішній компонент спілкування – зорове сприйняття комунікантів і слуховий контакт. Внутрішній компонент спілкування сприяє взаєморозумінню [65, с. 28].

У процесі комунікації, як зауважують І. В. Ярошенко, Ю. М. Серганюк, формується психологічне настроювання співаків на певний характер виконавських дій (через рухи, інтонації голосу, очі). Керівник хору повинен мати силу впливу й вольовий темперамент, посилати емоційно насичений і цілеспрямований вольовий імпульс [65, с.28-29].

Створенню умов для міжособистісної взаємодії учнів на уроках мистецтва сприятимуть інтерактивні художньо-педагогічні технології. Л. М. Масол підкреслює їх значення «для набуття учнями інтеркультурної компетентності – готовності, здатності до комунікативної та кооперативної діяльності, оволодіння комплексом відповідних умінь» та класифікує їх у такі основні групи: уміння слухати партнерів і виявляти до них прихильність, доброзичливість, толерантність; уміння переконувати, аргументувати власну думку, керувати емоційним станом; уміння дискутувати, підтримувати зворотний зв'язок, ініціювати спілкування, доходити компромісу; уміння взаємодіяти, співпрацювати, установлювати ділові контакти, працювати в парі, у малих групах, колективно [45, с.107-108].

Науковиця підкреслює значення під час педагогічного спілкування майстерного володіння словом та діалогу як процесу міжособистісної взаємодії,

адже «діалогічні форми педагогічного спілкування є засобом стимулювання інтерпретаційної діяльності учнів, прояву рефлексії у процесі пізнання мистецтва». Педагогічний діалог вона називає «своєрідною поліфонією взаємодії, де специфічні дії вчителя, який моделює навчально-виховний процес на партнерських засадах (відкритість, довіра, повага, симпатія тощо), створюють умови для самовираження кожного учня» [45, с.108-109].

Сучасне «сповідання ідеї особистісно орієнтованої педагогіки» зумовлює, на думку Л. М. Масол, беззастережно визнати пріоритет діалогової стратегії педагогічної взаємодії як основи сучасних інноваційних технологій навчання і виховання школярів засобами мистецтва» [45, с.107].

Для організації аналізу-інтерпретації творів мистецтва науковець радить застосовувати фасилітовану дискусію, суть якої полягає в колективному обговоренні певної проблеми, що має на меті колегіально наблизитися до результату (віднаходити рішення, відкривати нові ідеї, утворювати консенсус) за допомогою певних стратегій, спрямовуючих запитань і спеціальних прийомів ведучого – фасилітатора. Без будь-якої зовнішньої інформації, описує цей метод Л. М. Масол, діти мають навчитися «вичерпувати» зміст твору із самого твору. Під час групового обговорення учні вчаться не лише висловлювати власні міркування, а й сприймати думки інших, погоджуватися з ними або заперечувати, доповнювати й уточнювати їх [45, с.107-108].

Л. М. Масол зазначає, що при цьому зростає комунікативна компетентність: у перебігу обміну думками діти починають уважно слухати і сприймати інших, змінювати власну первісну позицію, якщо вони відчули, що вона неправильна або не зовсім точна, порівняно з іншою [45, с.109-110].

Пусковим механізмом дискусії науковиця називає спеціально розроблені учителем запитання, які допомагають учням включитися в активний пізнавальний пошук у процесі сприймання мистецьких творів і їх колективного обговорення. Це – запитання «відкритого типу», на які діти можуть відповісти, використовуючи попередньо набуті знання, систематизувати й закріпити вже відоме. не варто намагатися «перестрибувати через сходи» - ускладнювати

запитання, прискорювати темп їх поступового поетапного введення у процесі навчання [45, с.110].

Перефразування учнівських коментарів дає змогу вчителю підкреслювати значення кожного висловлювання, кожного внеску в загальне обговорення, і дитина починає цінувати власні думки, цінувати й поважати думки інших. Водночас учитель демонструє «пов'язування» коментарів, указуючи, як вони співвідносяться між собою: схожі думки, різні думки, підтвердження версій, спростування попередніх позицій [45, с.110].

До інтерактивних художньо-педагогічних технологій Л. М. Масол відносить метод проєкту, роботу в парах, трійках, малих і великих групах, що сприяє вихованню в учнів толерантності, колективізму, взаємодопомоги, вона стимулює процес художнього пізнання з позиції «Ми». Групова діяльність здійснюється на засадах кооперації, добровільної організації спільної праці, а прикладом можуть бути такі форми: виконання народних обрядів, розігрування театралізованих діалогів, роботу над проєктами, виконання «віночків» народних пісень і танців, що побутують у рідному краї («Перлини душі народної») тощо [45, с.113-114].

До інтерактивних методів О. О. Гумінська відносить різноманітні способи взаємодії учнів на уроках музичного мистецтва, систематизовані відповідно до видів діяльності на уроці музичного мистецтва. Це метод проблем, рольова імітаційна гра, виконавський конкурс (на етапі інтерпретації пісні), групове створення образних моделей (схем), робота в парах над епіграфом та «Деревом мудрості», метод проєкту, рольові імітаційні ігри «Кореспонденти», «Прес-конференція», «Наукова конференція» (засвоєння навчальної інформації); рольові ігри «Світська розмова», «Мікрофон», робота в групах «композиторів», «психологів», «художників», «мистецтвознавців» тощо (слухання музичного твору); гра «Вартові казкового королівства» (творчість композитора, теоретичний матеріал), колективний проєкт «Урок-концерт», «Урок-конкурс» (планування та проведення заключних уроків з розподілом ролей) [18].

Велике значення для взаємодії учнів на уроках музичного мистецтва, на думку І. М. Кісільчук, мають ритмічно-комунікаційні вправи: «учень перестає слухати лише себе, він вливається в пульсацію ритму, слухаючи кожного учасника та усіх разом; він відчуває важливість моменту правильної і вчасної передачі ритму для збереження цілісності групової чи колективної ритмічної композиції». Кожен має змогу бути солістом і оркестрантом: передавати один одному ритм (партію), грати злагоджено та ін. [29, с.9].

І. М. Кісільчук пропонує авторське бачення застосування ритмічно-комунікаційних вправ на уроках мистецтва: вправи у техніці Body Percussion; вправи на вірші, тексти пісень у ритмі зі звучними жестами; ритмічні канони із текстами; підбір основних ударних механізмів до заданого ритмічного блока, робота в парах, групах; ритмічні ігри «Луна», «Коло ритму», «Передай ритм», «Запитання – відповідь»; імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша; створення ритмічних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо, реп-композиція); Body Percussion у тісному взаємозв'язку із пластичними та хореографічними рухами; ритмізація слів, словосполучень, віршів, загадок, лічилок тощо з допомогою звучних жестів, речитація з драматизацією; виконання тексту пісні з одночасними ходом і проплескуванням метру; створення ритмічно-танцювально-театральних композицій «Ритмічні батли». Ритмічно-комунікативні вправи, у досвіді І. М. Кісільчук поділяються на вербальні і невербальні; з використанням музичних (шумових) інструментів і без них; під музичний супровід та без нього [29, с.9].

Організації спілкування, взаємодії, колективного виконання музики на уроках музичного мистецтва сприяють завдання підручників: проведіть міні-конкурс на кращих солістів опери – заспівайте в парах пісні персонажів опери «Коза-Дерева», пісню-гру з рухами «Іде, іде дід» [26, с. 41].; розіграйте музичну виставу «Ходить гарбуз по городу» [54, с. 30]. ; виконайте як колективну гру пісню «Омелько», пісню В. Верховинця «Ходять діти в колі» [41].

Для учнів 5 класу Л. Г. Кондратова пропонує гру-вікторину «Музика з мультфільмів»: дає завдання «друзям помагатися, хто краще знає мистецтво

мультиплікації», прослухати пісні та пригадати назви мультфільмів, у яких вони звучать [34, с.95].

Для шестикласників у підручнику подана гра «Впізнай мелодію» (разом з однокласниками прослухати уривки з увертюр до відомих опер та симфонічних увертюр та упізнати щонайбільше творів [34, с. 177].; виконати пісню, спробувати себе в ролі соліста, заспівати перший куплет, а приспів виконати разом з однокласниками [34, с. 143].

Л. М. Масол і Л. С. Аристова описують завдання для роботи в групах: об'єднайтеся в групи, створіть відеокліп на музику першої частини Сонати №14 Л. Бетховена або Серенади Ф. Шуберта, використовуючи репродукції картин художників і вірші поетів, проведіть конкурс відеокліпів [44, с.54].

У власному досвіді роботи з учнями Новочорторійського ліцею Житомирської області на уроках музичного мистецтва ми використовуємо різні форми взаємодії та співпраці: хоровий спів, гра в оркестрі елементарних музичних інструментів, пластичне інтонування, вільне диригування, танцювальні рухи, музично-рухові вправи, інсценування пісень та творів для слухання. Водночас ми практикуємо творчі форми взаємодії: створення музичного супроводу до пісні на шумових інструментах, ритмічні вправи онлайн, створення танцю-пантоміми, танцю-імпровізації, ілюстрування пісень, мелодій тощо.

Таким чином, методами спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва можуть стати: метод діалогу, аналіз-інтерпретація творів мистецтва у фасилітованій дискусії, використання запитань «відкритого типу», перефразування учнівських коментарів, інтерактивні художньо-педагогічні технології (метод проекту, роботу в парах, трійках, малих і великих групах, виконання народних обрядів, розігрування театралізованих діалогів, виконання «віночків» народних пісень і танців тощо) (Л. М. Масол); інтерактивні методи - метод проблем, метод проекту, рольові імітаційні ігри, виконавські конкурси, групове створення образних моделей (схем), робота в парах, в групах «композиторів», «психологів», «художників», «мистецтвознавців» тощо

(О. О. Гумінська); ритмічно-комунікаційні вправи у техніці Body Percussion, вправи на вірші, тексти пісень у заданому ритмі, ритмічні канони, підбір основних ударних механізмів до заданого ритмічного блока, робота в парах, групах, ритмічні ігри «Луна», «Коло ритму», «Передай ритм», «Запитання - відповідь», імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша, створення ритмічних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо, реп-композиція), створення ритмічно-танцювально-театральних композицій «Ритмічні батли» (І. М. Кісільчук); міні-конкурс на кращих солістів опери, виконання пісень у ролях (Л. С. Аристова, О. В. Калініченко); розігрування музичної вистави на основі пісні (Т. Є. Рубля, Т. Л. Щеглова); виконання колективної гри на основі пісні (Н. А. Лемешева); гра-вікторина, командні ігри, інсценізації пісень, виконання пісень групами та солістами (Л. Г. Кондратова, С. І. Федун, О. В. Чорний); творчі завдання-конкурси для груп (Л. М. Масол, Л. С. Аристова).

1.4. Сучасний досвід організації комунікативного процесу на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі

Дистанційний урок музичного мистецтва з початку масової пандемії став традиційною формою навчання музиці в закладах загальної середньої освіти. Його проведення було регламентовано новим Положенням про дистанційне навчання, затвердженим Наказом МОН України від 8 вересня 2020 р [50]. У положенні зазначається, що під час дистанційного навчання мають враховуватися інтереси учнів, організація освітнього процесу має забезпечувати регулярну та змістовну взаємодію вчителів з учнями, заклад освіти має забезпечити підтримку здобувачів освіти в освітньому процесі тощо [6, с. 26].

У методичних рекомендаціях «Організація дистанційного навчання в школі» говориться, що складністю дистанційного навчання є не тільки стимулювання учнів до внутрішньої роботи, а й можливість розгортання діалогу,

який дозволяє учням висловлювати найрізноманітніші пропозиції. Основна мета комунікації полягає в залученні та мотивації учасників до навчання. У дистанційному режимі багато видів традиційної мотивації працюють не так ефективно, як в очній школі [47, с.12].

І. Коберник, З. Звиняцьківська надають великого значення діалогу між учителями й учнями у ході як письмового, так і усного онлайн-спілкування. При цьому необхідно, щоб учень чи учениця отримували якісний зворотний зв'язок, який є додатковим стимулом (мотивацією) до навчання.

Основою дистанційної форми для кожного вчителя є його предмет. Завдання вчителя музичного мистецтва – зробити музично-дидактичний матеріал максимально доступним, цікавим, наочним і таким, що стимулюватиме до розширення знань. Але водночас у центрі дистанційного навчання має бути комунікація, взаємодія між учасниками освітнього процесу.

Завжди більш виграшними, на думку І. Коберник, З. Звиняцьківської, є ілюстровані онлайн-уроки, що спонукають дитину до співтворчості, пошуку, перетворюють її на дослідника. Педагоги вважають, що в умовах дистанційного навчання особливо важливо хвалити учнів, відзначати їхні досягнення й успіхи, навіть невеликі. Така мотивація досягнення реалізується в успішності освітньої діяльності учнів, у прагненні до поставлених цілей і виявленні наполегливості. Учні й учениці, орієнтовані на успіх, частіше досягають своїх цілей [47].

І. Коберник, З. Звиняцьківська наголошують, що дистанційне навчання створює нові виклики для дотримання норм і правил академічної доброчесності, адже учнівство має можливість списування, для вчителів не можуть справедливо оцінювати. Педагоги пропонують деякі педагогічні прийоми, що можуть спонукати дітей чесно й самостійно виконувати завдання: заохочування і відзначення дітей, які виконали роботу самостійно, хоч і не ідеально; використання робочих завдань, де рівень складності наростає від елементарного до дуже складного (якщо дитина виконала завдання лише до половини, вчитель дякуватиме за зроблену роботу і пояснить складніший матеріал додатково); використання індивідуальних завдань; використання завдань з готовими

відповідями з проханням спробувати спочатку виконати завдання самостійно, не підглядаючи, а якщо щось незрозуміло – звернутися за роз'ясненнями до вчителя/вчительки; використання завдання, які передбачають власні міркування та висловлення власної думки дитини, а не вибір з готових відповідей [47].

І. Коберник, З. Звиняцьківська слушно зауважують, що під час дистанційного навчання учителям, особливо, коли учні значну кількість матеріалу мають опанувати самостійно, варто чітко вимірювати і прогнозувати час, який знадобиться дітям на виконання завдань, а також узгоджувати в педколективі графік перевірних робіт, щоб зберігати рівномірний розподіл навантаження протягом робочого тижня. Розумна помірність навантаження стане найголовнішою профілактикою списування [47].

У практиці викладання музичного мистецтва у дистанційній формі з 2020 року накопичений достатній теоретичний та практичний досвід. Л. С. Боднарюк, вчитель музичного мистецтва Виноградівській ЗОШ I-III ступенів № 8 (м. Виноградів, Закарпатська обл.) ділиться досвідом організації уроків музичного мистецтва в дистанційній формі. Вона виокремлює організаційно-педагогічні постулати у вигляді 10 правил, що допоможуть перед початком навчального року адміністрації і вчителям закладу швидко та ефективно налагодити процес викладання музичного мистецтва і мистецтва. Серед цих постулатів є правило важливості комунікації: «для ефективного дистанційного навчання необхідно забезпечити комунікацію між учасниками освітнього процесу: учителем – учнем – батьками» [6, с. 26].

Організовуючи дистанційне навчання, Л. С. Боднарюк радить обрати єдину платформу, на якій учні та їхні батьки легко зможуть зорієнтуватись, шукаючи розклад, посилання на онлайн-уроки, завдання для виконання чи просто можливість контакту із учителями для зворотного зв'язку. А простота користування нею, на думку вчительки, сприятиме активній участі батьків у навчанні дитини, здійсненню ними контролю за виконанням завдань. Л. С. Боднарюк підкреслює важливість оволодіння учителями різними навичками користування соціальними мережами та онлайн-сервісами [6].

Л. С. Боднарюк пропонує широкий вибір онлайн-платформ для організації дистанційного навчання всієї школи: інформаційно-комунікаційна система «Єдина школа», призначена для закладів освіти, учнів та їхніх батьків, що включає електронні журнал та щоденник; безкоштовний вебсервіс Google Classroom, створений Google для закладів освіти; зручні та сучасні інструменти «Human школа» для навчального закладу (система управління навчанням, аналітика, шкільна соцмережа, рефлексія); електронні класні щоденники та журнали «Нові знання»; зручний, доступний інструмент зі створення віртуальних дошок Padlet, де можна розміщувати текст, мультимедійні файли та посилання на інтернет-сторінки, організовувати спільну роботу учасників освітнього процесу з різним контентом у визначеному віртуальному просторі; навчальна платформа Moodle, яка допоможе створити курси, розгортати багато різних видів діяльності, використовуючи широкий інструментарій (завдання, дискусійні форуми, журнал оцінювання, завантаження файлів, календар подій, обмін повідомленнями, онлайн-тестування, новини та анонси, Вікі-ресурси) [6].

Л. С. Боднарюк описує досвід організації дистанційного навчання за допомогою віртуальної дошки Padlet у Виноградівській ЗОШ I-III ст. №8: на єдиній платформі кожен учитель розміщував відеоуроки, завдання та варіанти комунікації для учнів.

Водночас вчителька створювала відеоуроки музичного мистецтва та мистецтва, використовуючи звичні для школярів етапи уроку. Так основою для відео на уроці музичного мистецтва стали: вітання, актуалізація опорних знань, ознайомлення з темою уроку, сприймання музичних творів, розспівка, розучування пісні, творче завдання, закріплення теми та матеріалу уроку, тести, домашнє завдання. Структуру відео-уроку мистецтва складали вітання, актуалізація опорних знань, ознайомлення з темою уроку, сприймання мистецьких творів, творче завдання, закріплення теми та матеріалу уроку, тести, домашнє завдання [6, с. 27].

Особливого значення Л. С. Боднарюк надає вибору учнями варіантів домашнього (творчого) завдання. Наприклад, під час вивчення теми в 5-му класі

«Музика та інші види мистецтва» вона пропонує такі варіанти: визначити, записати та надіслати вчителю темп музичного твору (Л. Деліб. «Навшпиньки» з балету «Сільвія»); створити відеофрагмент власного танцю під музичний супровід (Л. Деліб. «Навшпиньки» з балету «Сільвія»); підібрати ілюстрації до прослуханих музичних творів на уроці, оформити у вигляді таблиці та надіслати вчителю; виконати фрагмент пісні «Школярі-школярики» (муз. О. Злотника, сл. О. Вратарьова), записати на відео своє виконання та надіслати вчителю або виставити у своєму Instagram із хештегом #музичне мистецтво та відміткою учителя [6, с. 29].

Організація «живого спілкування» між учнем і вчителем, з досвіду Л. С. Боднарюк, можлива на основі соціальної мережі Instagram, де учителька та учні виходять на відео-зв'язок або використовують обмін відео-повідомленнями та голосовими повідомленнями. Так, до теми «Телебачення та ілюзорний світ» у 9-му класі вчителька передбачає створення за допомогою Інтернет-ресурсів та комп'ютерних технологій музичного відеокліпа або рекламного ролика. Дехто з учнів записував і надсилав Л. С. Боднарюк «миттєві відео-повідомлення» в Instagram, з яких вона дізнавалася про проблему у виконанні завдання і сприяла її розв'язанню. Наприклад, учениця зверталась з проханням: «Я не розумію, як саме можу змонтувати відеоролик. Порадьте відео-редактор для опанування», або: «Чи можна використовувати відео-фрагменти не з інтернет-ресурсів, а зняти самому й поставити фонову пісню?» тощо. Такі повідомлення допомагають вчителю надати моральну підтримку учням, коли вони соромилися записувати своє виконання пісні на відео та надіслати вчителю (урок музичного мистецтва, 5-7 класи). Так вчителька допомагала дітям перебороти свій страх, пояснювала, що відеозапис учнівського виконання бачить тільки вчитель, і що це аналог співу перед усім класом на звичайному уроці [6, с.29].

Про нові педагогічні знахідки Л. С. Боднарюк розповіла на круглому столі «Мистецтво дистанційно: проблеми, досвід, перспективи», організованому для вчителі мистецтва України кабінетом мистецтва та фізичної культури Рівненського ОШО. Л. С. Боднарюк зазначає, що вчителю бажано

використовувати популярні соцмережі в якості додаткової платформи для навчання. Сама ж учителька вказує, що для неї найцікавішою та найкреативнішою є робота в популярній соцмережі Instagram. Зі слів Л. С. Боднарюк зрозуміло, що Instagram не може бути основною платформою для навчання, але як додаткова – цілком можливо. Навіть якщо навчання не в дистанційній формі, учитель використовує соціальну мережу у якості платформи, де за її словами «постійно всіх тренує»: розміщує інформацію про музичні стилі, різні тести, світлини, відеороботи, які виконують не тільки учні, але й учителі.

Вчитель музичного мистецтва Виноградівській ЗОШ I-III ступенів № 8 має свій профіль у Instagram з позначкою #24 години, і саме тести та різні опитування вона завантажує у stories (які тривають тільки 24 години). Дітям вона завжди каже: «Ви можете пройти тут тест, але у вас є тільки 24 години. Хочете проходити, хочете – ні.» Якщо тести у Google forms є обов'язковими, то тести у Instagram учителька ніколи не змушує дітей виконувати, вони виконуються за бажанням. Але Л. С. Боднарюк вказує, що бажаючих, зазвичай, дуже багато.

Наведемо приклад опитування вчителькою Л. С. Боднарюк у Instagram. До репродукції картини «Зоряна ніч» Ван Гога додано декілька варіантів питань: хто автор чи у якому стилі ця картина. Учителька зазначає, що учням навіть більше подобається не «просто» зображення картини, а відео, як цю картину малює автор.

Л. С. Боднарюк використовує у соціальні мережі колективне обговорення. Наприклад: виставляється зображення, де написано питання. Наприклад: «Що зображено?» або «Як зрозуміти, що це Ренесанс?». Для відповідей є спеціальне «віконечко». Цікаво, що виконують завдання, тобто вписують відповіді на сторінці Л. С. Боднарюк не тільки учні, але й учителі, знайомі чи не знайомі люди, молодь міста. Додатково вчителька заохочує дітей виконувати завдання наступним чином: «перші десять учнів, що напишуть вірні відповіді – зароблять 12 балів». Після опитування учитель обов'язково виставляє stories з десятьма

учнями, відмічає тих, хто дав правильну відповідь, або хто був близький до правильної відповіді.

Учителька використовує додаткові пояснення, заохочення та комунікації. Наприклад, 1 stories – до зображення статуї Давида Мікеланжело завдання «визначити характерні риси бароко»; 2 stories – до наступного зображення статуї Давида Мікеланжело запитання: «Який це стиль, чому ви так вважаєте?». Тут знову вчителька вводить заохочення: «Перші 10 отримують по 12 балів». А в 3 stories – зображення правильних 10 відповідей. Можливий варіант, де тест проходять, наприклад, учні 8 класу на оцінку, а всі інші за бажанням.

Л. С. Боднарюк використовує цікаві домашні завдання за бажанням. Наприклад, записати на відео виконання пісні і поширити в соціальній мережі; створити проект (наприклад, «Мій улюблений стиль або жанр»).

Такі форми роботи в дистанційній формі навчання, на думку вчительки, стимулюють учнів творити, «креативити», отримувати позитивні емоції, вчать учнів були «гнучкими», вміти пристосуватись до всього, що відбувається.

В. М. Терпімова для проведення уроків у синхронному режимі (6–7 класи) використовує найпопулярніший сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей – Zoom. Заняття в Zoom вона планує заздалегідь, робить посилання для постійних зустрічей у певний час; щоб уникнути підключення до конференції сторонніх осіб, під час уроків користується функцією «кімната очікування» та не розміщує посилання на відеоконференцію на загальнодоступних ресурсах. Важливою перевагою цього сервісу, як зазначає В. М. Терпімова, є можливість записувати конференцію, тоді учні, які були відсутні на онлайн-уроці, зможуть його переглянути. Функція створення окремих вебінарних кімнат використовується вчителькою для проведення групової роботи [58].

Для учнів 5 класів В. М. Терпімова використовує сервіс для проведення відео конференцій та онлайн-зустрічей GoogleMeet. Під час уроку вчителька змінювала макет (варіант відображення учасників зустрічі), фон, демонструвала презентацію, користувалась дошкою для конференцій [58, с. 19].

У проведенні перших відеоконференцій, як розповідає В. М. Терпімова, в учнів виникали певні труднощі, тому більше часу було приділено організаційним моментам на початку уроків, щоб вони мали змогу налаштувати свої пристрої, перевірити звук, надіслати смайл-привітання друзям. Вчилися учні і мережевому етикету: бути пунктуальними (не запізнюватися на урок), вміти чітко висловити свою думку, поставити запитання вчителю або однокласникам, написати коментар у чаті тощо [58, с. 19].

На етапі мотивації навчальної діяльності, активізації уваги на початку уроку В. М. Терпімова використовує метод графічної систематизації – хмару слів. Хмара слів (хмара тегів) – це візуальне відтворення слів, категорій, міток, ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів вчитель візуалізує термінологію з певної теми, цікавий вислів, загадку, опорні терміни, інформацію про композитора тощо [58, с. 19-20].

В. М. Терпімова радить застосовувати онлайн-сервіс Google-Jamboord, адже він дозволяє візуалізувати навчальний матеріал, організувати групову роботу. На етапі повідомлення теми, мети уроку можна разом з учнями сформулювати завдання уроку, виокремити проблемне питання. На етапі актуалізації опорних знань за допомогою сервісу Jamboord можна провести «мозковий штурм», намалювати «асоціативний кущ», поділитися на команди за різними кольорами. За допомогою інтерактивної дошки можна запропонувати учням індивідуальні, групові завдання (із використанням готових шаблонів) на етапі узагальнення та систематизації знань або підбити підсумки уроку [58, с. 20].

LearningApps, на думку, є ідеальним онлайн-помічником учителя у віртуальному класі на етапі актуалізації опорних знань. Він дозволяє створювати інтерактивні вправи (пазли В. М. Терпімової, вікторини, кросворди тощо). Виконуючи дані вправи, учні можуть перевірити й закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє розвитку їхнього пізнавального інтересу. У вчителя є можливість скористатися творчими завданнями із бази завдань (категорія «Музика», «Мистецтво») та створити свої, врахувавши особливості учнівської аудиторії. Для учнів 5 класів В. М. Терпімова використовувала вправи,

розміщені в базі онлайн-сервісу: «Музичні інструменти», «Темп», «Вгадай мелодію», «Танці» тощо [58, с. 20].

Онлайн конструктор Kahoot – це платформа-конструктор, на якій В. М. Терпімова радить створити навчальну гру. Безкоштовний доступ дає можливість створити лише два типи запитань: вікторина (quiz), тобто питання з «множинним вибором», коли учню дається кілька варіантів відповідей і він обирає один або кілька правильних, та «правильно-неправильно» (trueorfalse), коли учневі пропонують два взаємовиключних варіанти відповіді. Вчитель пропонує використовувати Kahoot на етапі активізації опорних знань, узагальнення та систематизації знань, можна підбити підсумки уроку, організувати рефлексію. На етапі пояснення нового матеріалу В. М. Терпімова радить підготувати тест Kahoot і активізувати увагу учнів невеликими паузами із цікавими запитаннями з теми. Вона створила за допомогою сервісу Kahoot низка вікторин, які називалися «10 фактів з життя композитора» для учнів 6–7 класів, через які учні дізналися багато цікавих фактів із життя таких композиторів, як Й. С. Бах, В. А. Моцарт, Л. Бетховен, Й. Гайдн та інші. Найчастіше учні проходили вікторини індивідуально, інколи практикувалися колективні змагання [58, с. 20].

Візуальній привабливості контенту кожного уроку, на думку В. М. Терпімової, надає Google-презентація з теми. Презентація демонструється учням під час проведення уроків у синхронному режимі, після уроку розміщувалася в Classroom. Учні завжди можуть переглянути презентацію, послухати музичний контент та виконати ігрові завдання. Також матеріали завжди є доступними тим школярам, які не могли бути присутніми на уроці в синхронному режимі і опрацьовували матеріал асинхронно [58, с. 21].

В. М. Терпімова є автором 36 Google-презентацій для уроків музичного мистецтва в 5-7 класах: «Як розповідає музика?», «Пісня – душа народу», «Жанри камерно-вокальної музики. Серенада», «Духовна музика. Реквієм», «Симфоніч на музика», «Рок-музика», «Рок-опера», «Електронна музика» та ін [58, с. 21].

В. М. Терпімова створила низку метроритмічних вправ, ігор, які спрямовані на розвиток відчуття ритму, здібності до імпровізацій та креативності. Відео із вправами були розміщені на її власному YouTube-каналі. Під час уроку вона розміщувала покликання на відео в чаті або демонструвала на головному екрані, щоб учні могли його передивитися, а після кожного уроку – розміщувала у Classroom для учнів, які не були присутні на онлайн-уроці. Вчителька знімала відео музичних привітань та відео з творчими імпровізаціями для своїх учнів, які теж розміщувала на YouTube [58, с. 21].

В. М. Терпімова провела Фестиваль творчих імпровізацій (онлайн), де діти переглянули запропоновані вчителькою відеоролики та створили власні творчі імпровізації, розмістивши відеозаписи на YouTube (за згодою батьків). Покликання на відео були розміщені в закритих класних спільнотах Classroom, де в рамках фестивалю, школярі мали змогу передивитися та обговорити найкращі [58, с. 21].

На етапі узагальнення та систематизації знань В. М. Терпімова рекомендує використовувати Google Forms, щоб провести опитування з теми та з'ясувати, наскільки добре учні її засвоїли, проаналізувати власну роботу. Автоматичне оцінювання результатів тестування дозволило швидко перевірити якість знань у значної кількості учнів. Також Google Forms В. М. Терпімова використовує для отримання зворотного зв'язку із учнями, коментування відповідей тесту або завдань [58, с. 21-22].

О В. Просіної характеризує три моделі навчання і представляє досвід їх реалізації в системі неформальної освіти дорослих: «офлайн», онлайн-навчання, змішана модель (blended learning) [51, с.55]. Під час навчання «офлайн» учасники відвідують заняття з викладачем (тренером, андрагогом), виконують домашні завдання й знову повертаються до аудиторії. Позитивною рисою офлайн-навчання О В. 51, називає комунікацію з викладачем (тренером, андрагогом) і його підтримку, спільне навчання освітньої програми і зворотний зв'язок від викладача, наявність розкладу занять, який мотивує до регулярного навчання, однокласники, з якими легше навчатися (від них теж можна отримати підтримку

та пояснення). Недоліками, на думку педагога, є те, що цей курс розрахований на середнього слухача, що важко впровадити індивідуальний підхід, якщо заняття було пропущене, чекати на одного слухача не будуть, група йде далі [51,с.55].

Поширеною моделлю навчання у сучасному світі є онлайн-навчання, до якого О. В. 51, відносить масові відкриті онлайн-курси (МООС) провідних світових і національних університетів. Вона вказує на позитивні риси такого навчання: «можна обрати зручний час, щоб прослухати лекцію, навчатися у провідних світових експертів тієї чи іншої галузі, отримати сертифікат, що підтверджує успішне проходження курсу» [41, с.55].

За Blended learning (змішаної моделі), на думку науковиці, відбувається мінімізація негативних ознак цих моделей. Цей процес О. В. 51, описує так: «...слухачі курсу самостійно освоюють теоретичний матеріал через Інтернет, а практичні роботи виконують у групах під час регулярних очних занять із досвідченим наставником, який допомагає опанувати те, що було незрозумілим з відеолекцій, допомагає в подоланні складнощів». Позитивним є те, що «викладач переходить у суб'єкт-суб'єктну взаємодію зі слухачами, монологічність викладання відходить, натомість активно застосовуються інтерактивні методи навчання, учасники навчання мають підтримку і від викладача, і від групи» [41с.55].

О. В. 51, описує три моделі для змішаного навчання. Ротаційні моделі, як організація курсу чи предмета таким чином, що слухачі переходять до різних форматів навчання за фіксованим розкладом або на розсуд викладача, використовують формати: навчання в режимі онлайн, робота в невеликих проектних командах, теоретичні повідомлення, лекції від викладача (як для цілої групи, так і для проектних команд), групові проекти, індивідуальні консультації від викладача, письмові завдання [51, с.55].

Популярнішими ротаційними моделями О. В. 51, називає «перевернутий» клас та індивідуальну ротацію. «Перевернутий» клас – слухачі навчаються онлайн за межами закладу, а потім на базі закладу опрацьовують отримані

знання, набувають вміння, працюють над проектами або отримують додаткову інформацію від педагога. Індивідуальна ротація є моделю навчання, коли кожен слухач має індивідуальний графік і не обов'язково відвідує кожну доступну офлайн зустріч [51, с.55].

Гнучка модель, за визначенням О. В. Просіної, – курс або предмет, в якому онлайн-складова є основою навчання слухачів, навіть якщо певна діяльність і відбувається офлайн. Педагог здійснює консультації та підтримку, а слухачі працюють за індивідуальним, гнучким графіком, який включає різні формати навчання [51, с.55].

Для системи неформальної освіти О. В. 51, також пропонує модель самостійного змішування (A La Carte Model). Педагог у цій моделі є онлайн-педагогом, а слухачі проходять курс повністю онлайн та відвідують навчальні заходи в закладі [51, с.55].

Так, за моделлю змішаного навчання О. В. Просіною розроблено проект професійного розвитку «Освітня толока», направлений на реалізацію актуальних освітніх завдань, що стають перед педагогічними працівниками в умовах реформування освіти. Сьогодні він також займається підготовкою вчителів мистецьких дисциплін до інноваційної діяльності. При цьому увага акцентується на професійному саморозвитку в процесі самоосвітньої діяльності; актуалізуванні суб'єктного досвіду, рефлексійних позицій; можливості вибору, оцінці й особистісній відповідальності у процесі активного навчання та в практичній діяльності; установленні суб'єкт-суб'єктної взаємодії у процесі навчання; створенні умов для особистісного професійного розвитку з урахуванням індивідуальних потреб, мотивації, професійних запитів, потенційних можливостей і практичного досвіду кожного з учасників «Толоки»; забезпеченні варіативності форм навчання, змісту, методів; стимулюванні активності учасників до спільної навчальної діяльності [51, с.56].

І. Адамова, Т. Головачук серед багатьох видів навчання віддають пріоритет дистанційному навчанню, яке організовано на основі сервісу Google Classroom із використанням можливостей додатків Google та інших інтерактивних засобів

навчання в межах неформальної освіти вчителів мистецтва. Дистанційне навчання в неформальній освіті І. Адамова, Т. Головачук трактують як індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [1, с. 4]. Педагоги вважають, що дистанційна форма навчання дає можливість створення систем масового безперервного самонавчання, загального обміну інформацією, а тому адекватно і гнучко реагувати на потреби суспільства [1, с. 4].

Перевагами дистанційного навчання І. Адамова, Т. Головачук визначають: інтерактивність (здійснення доставки інформації, налагодження зворотнього зв'язку); гнучкість програм (організації навчання в зручний час та в зручному місці); модульний принцип (послідовність модулів, відповідно до потреб і запитів слухачів курсу); індивідуалізація навчання (забезпечення індивідуальних освітніх потреб); економічність (використання технічних засобів, комп'ютерного моделювання, що призводить до зниження витрат на придбання навчальних матеріалів та підручників); технологічність (застосування комплексу електронних засобів, новітніх технологій); інформаційна забезпеченість (вільний доступ до необхідних навчальних матеріалів); відкритість і об'єктивність оцінки знань та висока самоорганізація педагогів, що підвищує творчий і інтелектуальний потенціал, стимулює прагнення до здобуття знань, уміння взаємодіяти з комп'ютерною технікою і опанування новітніми інформаційними технологіями тощо [1, с. 3].

Л. Г. Кондратова висвітлює особливості організації дистанційного навчання вчителів на засадах НУШ. Вона пропонує змістове наповнення дистанційного інтегрованого курсу «Мистецтво», яке складене на основі підручників нового покоління видавництва «Навчальна книга – Богдан» (автора Л. Г. Кондратової). Для вчителів Л. Г. Кондратова розробила електронний дистанційний курс на модульній основі у веб-середовищі Google Classroom [32, с. 51].

Сучасний веб-сервіс має широкий спектр можливостей для організації дистанційного навчання Google Classroom, такий як «Потік», «Завдання». У процесі підготовки завдань слухачі курсу активно використовували об'єкти Google диску (Google документи, Google таблиці, Google презентації, Google форми, Google малюнки), а також інші інструменти Google – календар, YouTube, Google Keep та ін. [32, с. 51-52].

Даний курс допоміг познайомити всіх учасників навчання, виокремити освітні проблеми, визначити рівень цифрової компетентності, що було здійснено на основі цифрових інструментів Google. Л. Г. Кондратова забезпечила педагогам можливість опанувати особливості методики викладання мистецтва, ознайомитися із новітніми методичними розробками, набути практичних навичок планування освітнього процесу, підготовки власного відео-контенту тощо. Виконання практичних завдань було спрямовано на обмін досвідом, обговорення актуальних проблем, підвищення рівня фахової та методичної майстерності вчителів. На основі інструментів Google документи, Google таблиці, Google презентації учасники курсу виконували комплекс завдань до кожного модуля, спрямованих на опанування нового змісту навчання до кожної теми підручників та ознайомлення із комплексом сучасних цифрових, педагогічних і мистецьких технологій, форм, методів і прийомів навчання мистецтва на засадах НУШ. Проведення спільної рефлексії надавало можливості коригувати зміст і форми навчання, отримувати зворотний зв'язок [32, с. 52].

Л. Г. Кондратова запропонувала учасникам курсу створити «методичні скарбнички» засобами інструментів інтерактивної дошки Padlet, навчалися працювати із сучасними онлайн-сервісами, програмами й редакторами для організації роботи зі звуком і відео, створювати нові цифрові продукти й отримувати досвід упровадження цифрових технологій в освітньому процесі [32, с. 52].

Л. Г. Кондратова разом з педагогами створювала спільні презентації в режимі онлайн, готувала візуальний супровід до уроків за новим підручником, обмінювалась досвідом на основі інструментів дистанційного навчання,

здійснювали спілкування і взаємодію на основі веб-сервісу Google Classroom [32, с.52].

Л. І. Васильєва пропонує використання технології дистанційного навчання впродовж навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва у ЗВО. Вона залучає студентів до розробки та оформлення змісту дистанційного курсу, персонального веб-ресурсу викладача та моніторингу навчального процесу однокласників [10, с. 56-57].

Л. І. Васильєва визначає готовність учителя до використання технології дистанційного навчання як складну динамічну якість особистості педагога, яка характеризується певним рівнем сформованості і функціонування в єдності мотиваційно-змістового, діяльнісно-інтеграційного, творчого компонентів. До прикладу, діяльнісно-інтеграційний компонент відображає практичну готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до роботи в інформаційному середовищі (уміння поєднувати елементи технології дистанційного навчання для успішної реалізації професійних потреб, будувати власний освітній процес на основі технології дистанційного навчання); загальні вміння комбінувати готові електронні продукти у професійній діяльності; практичні вміння й навички проектувати, створювати і поєднувати власні презентації, відео- та аудіо-фрагменти; методичні навички аналізу та підтримки тематичного обговорення в умовах форуму та чату; особистісно-професійні якості, які сприяють підвищенню результатів освітнього процесу [10, с.50-51].

З часів пандемії накопичений великий досвід дистанційного навчання мистецтва. Так, популярними практичними формами музикування в дистанційному форматі стали віртуальні хори. Цікавий досвід використання технології віртуального хору застосовує у своїй творчості та концертній діяльності американський композитор та диригент Ерік Вайтaker, яка полягає у почерговому відеозаписі виконання хорових партій учасниками колективу з наступним їх об'єднанням у єдиний хор за допомогою програмного забезпечення [12]. Попри тривалий та складний процес комп'ютерної обробки матеріалу, така форма роботи на хоровими творами має значний мотиваційний потенціал,

стимулює навчальну діяльність та інтерес до хорової творчості, але не дає можливості повноцінно реалізувати навчальні цілі дисципліни “Хоровий клас”, адже студенти втрачають навички колективного співу, а у ролі диригента вони позбавлені можливості впливати на процес виконання музичного твору хором. Технологію віртуального хору, на наш погляд, варто застосовувати не як альтернативу повноцінному хоровому виконанню, а як додаткову форму навчання, яка дає можливість стимулювати дистанційну роботу студентів шляхом аудіовізуалізації результатів їх навчальної діяльності [52].

З метою визначення ставлення учителів музичного мистецтва до дистанційної форми навчання та проблем формування комунікативної компетентності учнів на уроках музичного мистецтва, ми провели анкетування вчителів музичного мистецтва України. Всього було опитано 16 респондентів, які давали відповідь на 4 запитання.

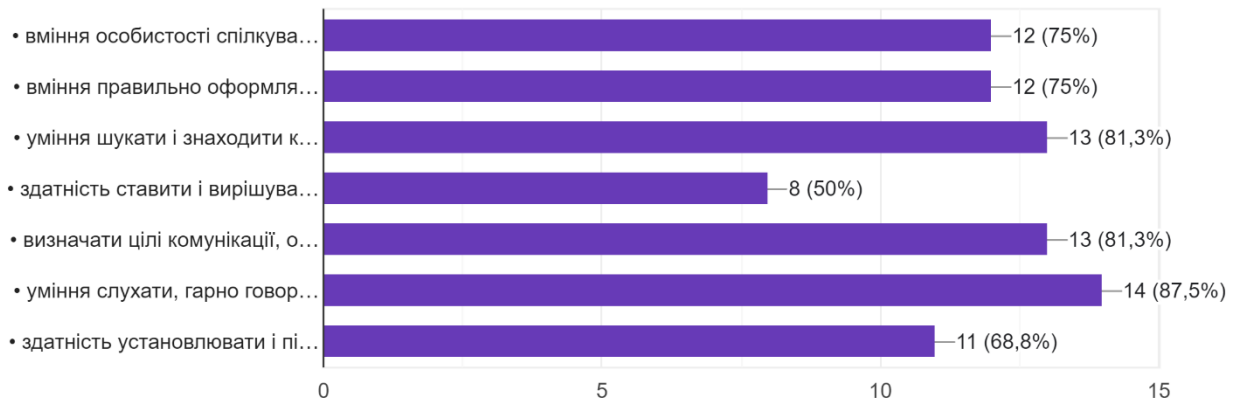
Перше питання «Які якості комунікативної компетентності Ви вважаєте важливими?» мало наступні варіанти відповідей:

- вміння особистості спілкуватися з різними людьми
- вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах
- уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей
- здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач
- визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації, бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки
- уміння слухати, гарно говорити, розв’язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету
- здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми

У ході обробки опитування ми отримали наступні результати.

Які якості комунікативної компонентності Ви вважаєте важливими? (виберіть декілька варіантів)

16 відповідей

Друге питання: «Якими методами, на Вашу думку, можна розвивати комунікативну компетентність учнів на уроках музичного мистецтва?».

Опитані учителі вважають, що методи, якими можна розвивати комунікативну компетентність учнів на уроках музичного мистецтва це (9 відповідей):

1. Рухливі ігри, командна робота, спів групами та хором
2. Говоріння, слухання, спостереження. Командні завдання, робота в групах, ігрові вправи, творчі завдання, проєкти
3. Методи спілкування
4. Інтерактивні вправи, групова робота, проєкти
5. Проєкти
6. Слухання та аналіз музичних творів
7. Застосування новітніх технологій
8. Інтерактивні методи навчання, практичне використання художньо-виразних засобів музичного мистецтва, розвиток музичних здібностей дитини, створення умов навчального процесу, використання як традиційних, так і новітніх технологій
9. Вокально-хорова робота, інтерпретація музичних творів (елементарне музикування) інсценізація пісень, робота в групах, парах, виконання групових проєктів.

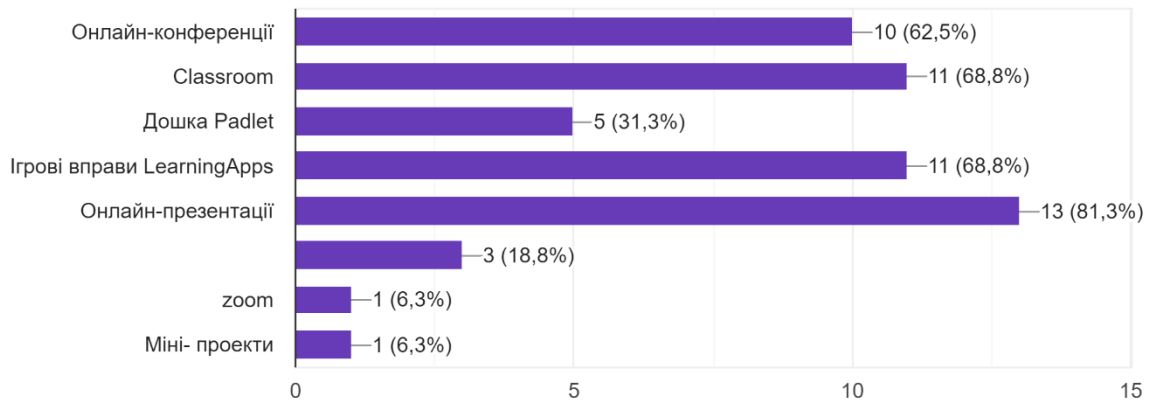
Третє питання «Які засоби, форми дистанційного навчання Ви використовуєте?» мало наступні варіанти відповідей:

- Онлайн-конференції
- Classroom
- Дошка Padlet
- Ігрові вправи LearningApps
- Онлайн-презентації
- Інше...

Ми отримали наступні результати.

Які засоби, форми дистанційного навчання Ви використовуєте?

16 відповідей

Четверте питання «Досвід яких учителів музичного мистецтва в галузі дистанційного навчання Вам найбільше подобається?».

Респонденти поділилися інформацією про те, чий досвід (яких учителів музичного мистецтва) в галузі дистанційного навчання їм найбільше подобається. Найбільше згадали Світлану Тунік (5 респондентів), Марію Демків (4), Людмилу Аристову (3), Людмилу Кондратову (2), а також Людмилу Боднарюк, Наталію Антоник, Людмилу Царинну, О. Лашину, Ольгу Лашину О.Гріцину, Галину Кізілову, Тетяну Кучинську, Тетяну Часник, Людмилу Масол, Лідію Солодар.

П'яте питання «На які завдання в умовах дистанційного навчання Ваші діти відгукуються з особливим захопленням?».

Респонденти перерахували завдання, на які їхні учні відгукуються з особливим захопленням в умовах дистанційного навчання (13 відповідей):

1. подобаються творчі завдання (проекти, кросворди, ігри, тощо)
2. Гами, будування інтервалів
3. Творчий практикум, вікторини, ігрові тести
4. Тести
5. Ритмічні вправи
6. Квести, інтерактивні ігри, міні- проекти
7. Інтерактивні завдання, лабіринти, гра на віртуальних інструментах
8. Імпровізація під час вокально-хорові роботи та ритмічні вправи, ігрові вправи, тощо
9. відеоуроки
10. дистанційне навчання їм вже не дуже подобається.
11. Ритмічні ігри, пісні-караоке, ребуси.
12. Ігрові вправи
13. Завдання творчого та практичного спрямування, навчання у грі.

Таким чином, сучасний досвід викладання уроків музичного мистецтва в дистанційній формі представлений платформами: онлайн-конференції, Classroom, Дошка Padlet, Ігрові вправи Learning Apps, Онлайн-презентації, Zoom, Міні- проекти, Ігрові сайти. Для організації комунікативного процесу в умовах дистанційного навчання передові вчителі мистецтва пропонують: сайти для комунікації: «Єдина школа», Google Classroom, «Нові знання», Padlet, Moodle (Л. С. Боднарюк); Zoom, GoogleMeet, Google-Jamboord, LearningApps, Kahoot, Google-презентація, YouTube, Google Forms (В. М. Терпімова); Google Classroom (І. Адамова, Т. Головачук); Google Classroom, YouTube, Padlet, сайт «Дистанційне навчання «Музичне мистецтво» 5-7 класи, інтегрований курс «Мистецтво» 1-2, 8 класи», Google документи, Google таблиці, Google презентації, Google форми, Google малюнки, Google – календар, Google Keep (Л. Г. Кондратова); соціальні мережі: «Human школа», Instagram (Л. С. Боднарюк).

Висновки до 1 розділу

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав нам змогу визначити структуру поняття «комунікативна компетентність»: знання норм і правил спілкування, здатність адекватно і повно сприймати й оцінювати себе та інших людей, а також взаємини, що виникають між людьми; вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; уміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету; вміння особистості спілкуватися з різними людьми, в середовищі яких вона проживає і працює, в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, вміння ставити та вирішувати комунікативні завдання; уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей, можливість вчитися спілкуванню; володіння технологічними прийомами спілкування (А. Я. Кібанов, В. Л. Захаров, Ю. Ю. Хрящева, В. М. Погольша, В. Н. Куніцина, Г. М. Андреева, Д. А. Іванов, Є. В. Руденський, К. Г. Митрофанов, Л. А. Петровська, М. М. Вятютнев, С. С. Макаренко, Д. І. Изврєнков, Н. В. Казарінова, Н. І. Тез, О. В. Соколова, О. М. Казарцева, О. М. Корнєва, Ю. Н. Ємельянов).

2. Психолого-педагогічними особливостями учнів 5-7 класів є «почуття дорослості», тобто виникнення уявлення підлітка про себе як про дорослого, а не про дитину; інтимне і особисте спілкування з однолітками як провідний вид діяльності, потреба у гідному ставленні в групі однолітків; прагнення уникнути ізоляції як в класі, так і в маленькому колективі; підвищений інтерес до питання про «баланс сил» на уроках; бажання завести справжнього друга, формування і розвиток своєї самосвідомості через активне спілкування з однолітками, рольові експерименти, відстоювання власної незалежності у взаємодії з дорослими, отримання більш широкого соціального досвіду, навчальна діяльність як засіб самоствердження в групі однолітків, велике значення реакції групи (В. А. Краковський, А. В. Орлова, Л. А. Регуш та ін.).

3. Важливими методами розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів є: соціально-психологічний тренінг, профорієнтаційні, практико-

орієнтовані, дискусійні, конфліктно-логічні кейси, що розв'язують завдання дорослого життя; ігрові методи (ділова, творча гра та метод кейсу, як різновид рольової гри); метод проблемних ситуацій, мозковий штурм, групова дискусія; художня комунікація як важливий компонент мистецької освіти; ігрові технології на уроках музичного мистецтва, музичні вікторини із застосуванням фронтальних форм ігрової діяльності, командна гра, фронтальна гра, командно-рольова гра; дидактична (навчальна) гра (Лі Чуньпен, М. В. Ратко, Л. А. Римар, Н. М. Лупак, О. Боровець, О. І. Купреєва).

4. Методами спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва можуть стати: метод діалогу, аналіз-інтерпретація творів мистецтва у фасилітованій дискусії, використання запитань «відкритого типу», перефразування учнівських коментарів, інтерактивні художньо-педагогічні технології (метод проєкту, роботу в парах, трійках, малих і великих групах, виконання народних обрядів, розігрування театралізованих діалогів, виконання «віночків» народних пісень і танців тощо) (Л. М. Масол); інтерактивні методи - метод проблем, метод проєкту, рольові імітаційні ігри, виконавські конкурси, групове створення образних моделей (схем), робота в парах, в групах «композиторів», «психологів», «художників», «мистецтвознавців» тощо (О. О. Гумінська); ритмічно-комунікаційні вправи у техніці Body Percussion, вправи на вірші, тексти пісень у заданому ритмі, ритмічні канони, підбір основних ударних механізмів до заданого ритмічного блока, робота в парах, групах, ритмічні ігри «Луна», «Коло ритму», «Передай ритм», «Запитання - відповідь», імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша, створення ритмічних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо, реп-композиція), створення ритмічно-танцювально-театральних композицій «Ритмічні батли» (І. М. Кісільчук); міні-конкурс на кращих солістів опери, виконання пісень у ролях (Л. С. Аристова, О. В. Калініченко); розігрування музичної вистави на основі пісні (Т. Є. Рубля, Т. Л. Щеглова); виконання колективної гри на основі пісні (Н. А. Лемешева); гра-вікторина, командні ігри, інсценізації пісень, виконання пісень групами та солістами

(Л. Г. Кондратова, С. І. Федун, О. В. Чорний); творчі завдання-конкурси для груп (Л. М. Масол, Л. С. Аристова).

5. Сучасний досвід викладання уроків музичного мистецтва в дистанційній формі представлений платформами: онлайн-конференції, Classroom, дошка Padlet, ігрові вправи Learning Apps, онлайн-презентації, Zoom, міні-проекти, ігрові сайти, соціальні мережі (І. Адамова, Л. С. Боднарюк, Т. Головачук, Л. Г. Кондратова, В. М. Терпімова).

6. Але недостатня розробленість питання розвитку комунікативних навичок в процесі дистанційної форми навчання дала нам змогу висловити припущення, що рівень розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів підвищиться за умови використання методів співпраці, взаємодії в умовах дистанційного навчання, тому що колективні обговорення мистецького твору, групові дискусії, спільні проекти, нетворкінгу (Google Classroom, Padlet), спільна розробка ментальних карт (MindMeister), миттєве опитування (mentimeter), онлайн-тести, комунікативні ігри та вправи (LearningApps), веб-квести, колективні творчі проекти для соціальних мереж стимулюють вміння особистості спілкуватися з різними людьми, вміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету, вміння уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей, здатність ставити і вирішувати комунікативні задачі, йти на контакт з іншими людьми.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ НАВЧАННЯ

2.1 Діагностика формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів

Вивчення спеціальної літератури, її аналіз та систематизація дали нам змогу визнати наше основне поняття «комунікативна компетентність» знання норм і правил спілкування, здатність адекватно сприймати й оцінювати себе та інших людей, взаємини, що виникають між людьми; уміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету; уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей (Г. М. Андрєєва, Д. А. Іванов, А. Я. Кібанов, С. С. Макаренко, К. Г. Митрофанов, О. В. Соколова).

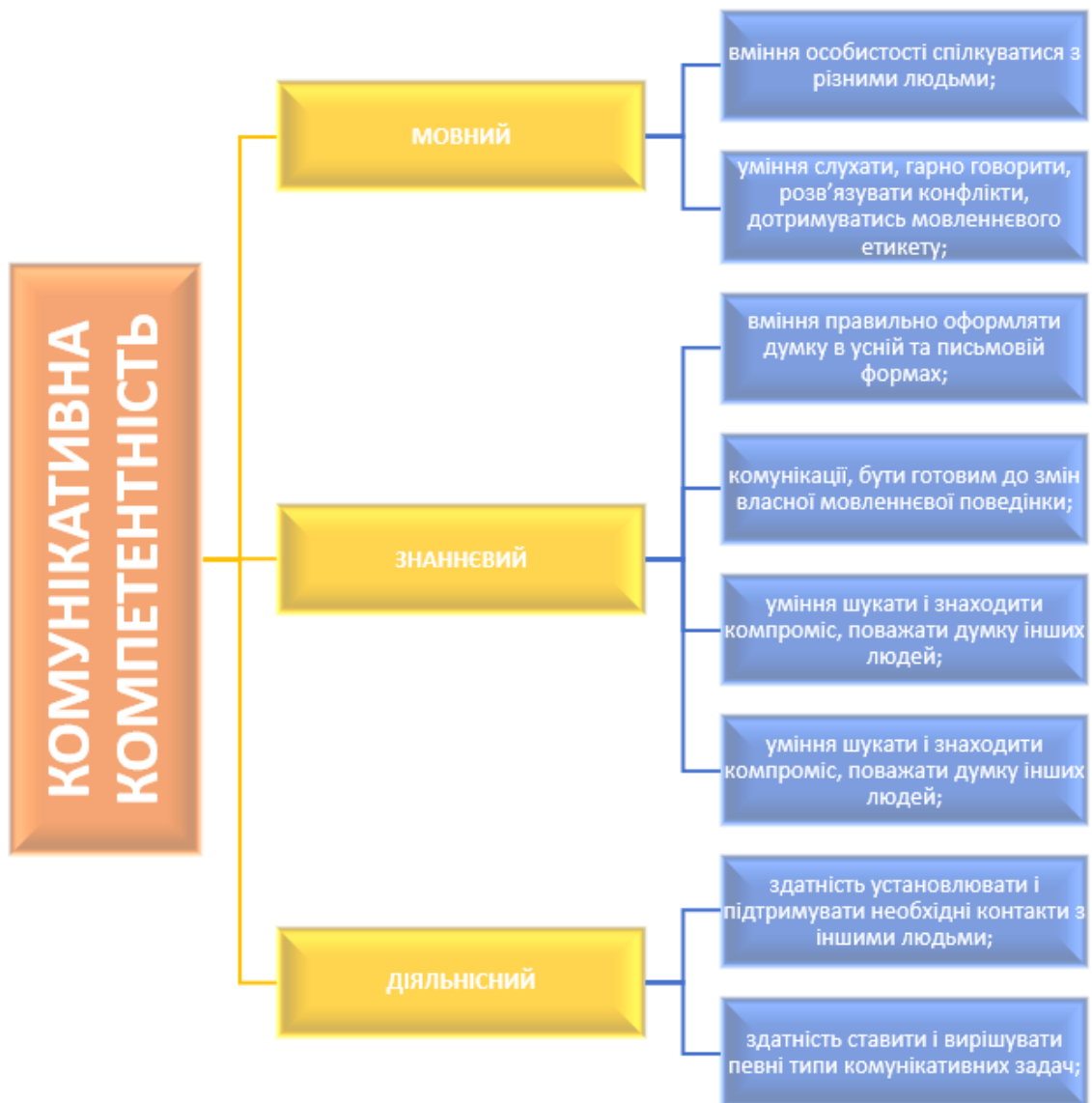
Дослідно-експериментальна робота з виявлення рівнів розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів потребувала організації констатувального та формувального етапів свого здійснення.

На першому, констатувальному етапі розроблялися рівні та критерії розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів, укладалася програма діагностики досліджуваного поняття, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати.

Практичний етап перевірки наукового припущення та поставлених експериментальних завдань ми розпочали з констатації рівня розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів. Для цього ми визначили структуру комунікативної компетентності:

- вміння особистості спілкуватися з різними людьми; вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей (С. С. Макаренко);

- здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації, бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки (Д. А. Іванов, К. Г. Митрофанов. О. В. Соколова);
- уміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету (А. Я. Кібановим);
- здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, які забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу (Г. М. Андреева) (див. рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Структура комунікативної компетентності

Відповідно до представлених груп визначались рівні (високий, середній, та низький) та критерії розвитку по кожній навичці.

Високий рівень розвитку комунікативної компетентності має наступні критерії: учень вміє слухати вказівки вчителя, чітко та конкретно відповідає на всі завдання, які ставить перед ним вчитель, учень вміє розв'язувати конфлікти, дотримуючись мовленнєвого етикету; вміє правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; шукає і знаходить компроміс, поважає думку інших людей; визначає цілі комунікації, правильно оцінює ситуацію, враховує наміри і способи; комунікації, завжди готовий до змін власної мовленнєвої поведінки.

Середній рівень розвитку комунікативної компетентності має наступні критерії: учень частково вміє слухати слова та вказівки вчителя та не завжди вміє правильно відповідати на запитання; іноді розв'язує конфлікти, дотримуючись мовленнєвого етикету; учень іноді вміє правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; не завжди шукає і знаходить компроміс, поважає думку інших людей; іноді визначає цілі комунікації; частково правильно оцінює ситуацію, враховує наміри і способи комунікації; не завжди готовий до змін власної мовленнєвої поведінки; учень іноді має здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; не завжди має здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми.

Низький рівень розвитку комунікативної компетентності має наступні критерії: учню дуже важко спілкуватися з різними людьми; учень не слухає вказівки вчителя, та не вміє гарно відповідати; учень не розв'язує конфлікти, не дотримується мовленнєвого етикету; учень не вміє правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; не вміє шукати і знаходити компроміс, не поважає думку інших людей; не вміє визначати цілі комунікації; не правильно оцінює ситуацію, не враховує наміри і способи комунікації; не готовий до змін власної мовленнєвої поведінки; учень не має здатності ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; не має здатності установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (див. таблицю 2.1).

**Рівні та критерії сформованості комунікативної
компетентності учнів 5-7 класів**

Параметри комунікативної компетентності	Рівні розвитку сформованості комунікативної компетентності учнів 5-7 класів		
	Високий	Середній	Низький
МОВНИЙ (вміння особистості спілкуватися з різними людьми; уміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету)	Учень на високому рівні уміє слухати вказівки вчителя, чітко та конкретно відповідає на всі завдання, які ставить перед ним вчитель, учень уміє розв'язувати конфлікти, дотримуючись мовленнєвого етикету	Учень частково уміє слухати слова та вказівки вчителя та не завжди вміє правильно відповідати на запитання; іноді розв'язує конфлікти, дотримуючись мовленнєвого етикету	Учню дуже важко спілкуватися з різними людьми; учень не слухає вказівки вчителя, та не уміє гарно відповідати; учень не розв'язує конфлікти, не дотримується мовленнєвого етикету
ЗНАННЄВИЙ (вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах;	Учень вміє правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; шукає і знаходить компроміс, поважає	Учень іноді вміє правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; не завжди шукає і знаходить компроміс,	Учень не вміє правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; не вміє шукати і знаходити

уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації, бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки)	думку інших людей; визначає цілі комунікації, правильно оцінює ситуацію, враховує наміри і способи; комунікації, завжди готовий до змін власної мовленнєвої поведінки	поважає думку інших людей; іноді визначає цілі комунікації; частково правильно оцінює ситуацію, враховує наміри і способи комунікації; не завжди готовий до змін власної мовленнєвої поведінки	компроміс, не поважає думку інших людей; не вміє визначати цілі комунікації; не правильно оцінює ситуацію, не враховує наміри і способи комунікації; не готовий до змін власної мовленнєвої поведінки
ДІЯЛЬНІСНИЙ (здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми)	Учень має здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; має здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми	Учень іноді має здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; не завжди має здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми	Учень не має здатності ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; не має здатності установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми

Для діагностики рівня розвитку комунікативної компетентності ми уклали спеціальну програму дослідження, до якої увійшли:

- педагогічне спостереження,
- методика на виявлення комунікативних здібностей (за Б. О. Федоришиним, В. В. Синявським) [11, с. 96-100],
- діагностичні комунікативні завдання №1 і №2.

Реалізація діагностичної методики (констатувальний етап експерименту) здійснювалась протягом 2 семестру 2022-2023 навчального року на базі 5-го класу Новочорторийського ліцею (22 учні, експериментальна група, вчитель музичного мистецтва М. С. Гаврилів) та 5-го класу Старочорторийської гімназії (16 учнів контрольна група, вчитель О. А. Мороз).

З метою діагностики знаннєвого компоненту комунікативної компетентності (уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, себе та інших людей) ми застосували методику виявлення комунікативних здібностей (за Б. О. Федоришиним, В. В. Синявським), яку ми у експериментальній та контрольній групах групах.

Ми запропонували учням дати відповіді на 20 запитань у формі «так» чи «ні»:

1. У мене є багато друзів, з якими я часто спілкуюсь.
2. У більшості випадків я дуже довго переживаю заподіяну мені образу.
3. Я відчуваю в собі прагнення до встановлення знайомств з різними цікавими для мене людьми.
4. Мені простіше і приємніше проводити час за будь-якими особистими заняттями, ніж серед людей.
5. Мені зовсім не важко спілкуватись з людьми, які набагато старші.
6. Трапляється, що я відчуваю в собі деякі незручності, труднощі, коли мені доводиться ввійти в нову для мене компанію.
7. Мені зовсім не важко спілкуватись з незнайомими мені людьми.

8. Мені не так просто включитися в нову, не зовсім знайому для мене групу людей.
9. Буває, що в мене виникає прагнення познайомитися з новою для мене людиною.
10. Досить часто мені хочеться побути на самоті.
11. Мені подобається бути серед людей.
12. Я почуваю себе невпевнено, якщо потрібно познайомитися з новою людиною.
13. Мені подобається брати участь у групових іграх.
14. Я відчуваю себе невпевнено серед малознайомих мені людей.
15. Я відчуваю себе зовсім вільно у будь-якій, навіть у незнайомій мені компанії.
16. Я прагну до обмеження кола моїх знайомих.
17. Я відчуваю себе добре у будь-якій компанії.
18. Я відчуваю себе ніяково, якщо доводиться виступати перед великою групою людей.
19. У мене багато друзів.
20. Під час спілкування із мало знайомими мені людьми я почуваю себе незручно.

З початком дослідження учні отримують таку інструкцію: «Вам потрібно відповісти на всі запитання, що є в цьому «Листі запитань», який я Вам буду зачитувати. Відповіді будете давати за певними правилами. Всі запитання сформульовані у вигляді тверджень. Але ці твердження потрібно розуміти як запитання для вас особисто. Придивіться до першого твердження-запитання: «У мене є багато друзів, з якими я часто спілкуюсь». Перенесіть це твердження на себе і дайте відповідь на запитання, яке стоїть за цим твердженням: чи це правда, що у вас є багато друзів? Якщо це правда, якщо ви вважаєте що у вас дійсно є багато друзів, то у бланку відповідей ви поставите знак «+». А якщо ви вважаєте, що це твердження не про вас, що воно вас не характеризує, ви не можете погодитись з тим, що у вас дійсно є багато друзів, то ви відповісте знаком «-». Таким чином, «+» є відповідь «так», а «-» означає відповідь «ні».

Усі твердження у «Листі запитань» пронумеровані. У бланку, в якому ви будете записувати свої відповіді, пронумеровано клітинки. Номер клітинки з вашою відповіддю повинен точно відповідати номеру запитання. Отже, відповідь на друге запитання – в клітинку «2».

Працюючи з «Листом запитань», майте на увазі, що ці твердження-запитання не відображають усіх подробиць. Ви просто уявіть собі основну описану ситуацію, не замислюйтесь над якимись невисловленими деталями і відповідайте плюсом чи мінусом у залежності від того, яка відповідь, на ваш погляд, є переважаючою. Майте на увазі: добрих чи поганих відповідей у цих питаннях не буває, незважаючи на те, поставили ви плюс чи мінус.

Учитель зачитує всі запитання. Після цього учитель збирає всі бланки відповідей і підраховує результати.

Для кількісної обробки тестових результатів учитель використовує дешифратор. Потрібно підрахувати кількість співпадань відповідей учня в бланку відповідей з тими відповідями, що написані у дешифраторі, і це число ввести у формулу: $K=0,05*M$, де «*K*» – величина оцінного коефіцієнта, а «*M*» – кількість відповідей, що співпали.

Кількісні оцінні показники, одержані за цією методикою, можуть варіювати від 0 до 1. Показники, ближчі до одиниці, свідчать про високий рівень виявлення комунікативних здібностей, ближчі до 0 – про низький рівень. Оцінний коефіцієнт «*K*» – це первинна кількісна характеристика виявлених здібностей. Для якісної стандартизації результатів дослідження ми використали спеціальні шкали оцінок. У них тому чи іншому діапазону кількісних показників («*K*») відповідає певна шкальна оцінка.

Обробка результатів здійснювалась наступним чином.

1. Зіставлялися відповіді випробуваного з дешифратором і підраховувалася кількість збігів за комунікативними здібностями.

Дешифратор: *Комунікативні здібності*: позитивні відповіді — питання першого рядка (табл. 2.2); негативні відповіді — питання другого рядка (табл. 2.2).

2. Обчислювалися коефіцієнти комунікативних (Кк) здібностей як відношення кількості співпадаючих відповідей за комунікативними здібностями (Кх) до максимально можливого числа збігів (10), за формулою.

Таблиця 2.2

Бланк фіксування відповідей до методики

1		3		5		7		9		11		13		15		17		19	
2		4		6		8		10		12		14		16		18		20	

Для якісної оцінки результатів зіставлялися отримані коефіцієнти зі шкальними оцінками (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Шкала оцінок комунікативних здібностей

К	Шкальна оцінка
0.10-0.45	1
0.46-0.55	2
0.56-0.65	3
0.66-0.75	4
0.76-1.00	5

Після цього ми інтерпретували результати.

Оцінка «1» свідчила про низький рівень прояву комунікативних здібностей.

Оцінка «2» свідчила про те, що комунікативні здібності наявні на рівні нижче середнього: особистість не прагне до спілкування, відчуває себе невпевнено в новій групі, колективі, воліє проводити час наодинці, обмежує свої знайомства, має труднощі у встановленні контактів з людьми і, виступаючи перед аудиторією, погано орієнтується в незнайомій ситуації, не обстоює свою думку, важко переживає образи, прояв ініціативи в суспільній діяльності вкрай занижений, у багатьох справах воліє уникати прийняття самостійних рішень.

Оцінка «3» свідчила про характерний середній рівень прояву комунікативних здібностей: такі люди прагнуть до контактів з іншими, не

обмежують коло своїх знайомств, однак потенціал їхніх здібностей не відрізняється високою стійкістю. Така особистість має потребу в подальшій серйозній і планомірній виховній роботі з формування й розвитку комунікативних здібностей.

Оцінка «4» характеризує особистість з високим рівнем прояву комунікативних здібностей. Такі люди не губляться в нових умовах, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло своїх знайомих, допомагають близьким, друзям, виявляють ініціативу в спілкуванні. Усе це вони роблять невимушено, а відповідно до внутрішніх переконань.

Оцінка «5» свідчила про дуже високий рівень прояву комунікативних здібностей особистості. Такі люди відчувають потребу в комунікативній діяльності й активно прагнуть до неї, швидко орієнтуються у важких ситуаціях, невимушено поводяться в новому колективі, ініціативні, можуть внести позитивний внесок в незнайому групу. Вони самі шукають такі справи, які б задовольняли їхні потреби в комунікації.

Згідно результатів дослідження у контрольній групі високий рівень розвитку комунікативної компетентності мають 3 учні (13.6%), середній рівень розвитку комунікативної компетентності мають 12 учнів (54.5%), низький рівень розвитку комунікативної компетентності мають 7 учнів (31.9%). У експериментальній групі – високий рівень розвитку комунікативної компетентності мають 2 учні(12,5%), середній рівень розвитку комунікативної компетентності мають 9 учнів(56,2%), низький рівень розвитку комунікативної компетентності мають 5 учнів(31.3%) (див. таблицю 2.4).

Таблиця 2.4

Результати методики виявлення комунікативних здібностей

(за Б. О. Федоришиним, В. В. Синявським)

Групи Експерименту	Рівні розвитку комунікативної компетентності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	Кількість	%

Експериментальна	3	13	12	55	7	32
Контрольна	2	13	9	56	5	31

З метою діагностики мовного та діяльнісного аспекту комунікативної компетентності ми запропонували учням експериментальної та контрольної груп діагностичне комунікативне завдання №1, суть якого полягала у наступному. На уроці музичного мистецтва перед виконанням вивченої пісні «На Різдво» Анни Олейникової, на вірші Валентини Чайковської ми запропонували учням ролі: диригента, хористів, оркестрантів, акторів інсценізації, танцівників. На першому етапі учні мали самі обрати ролі та об'єднатись, за потребою, у малі групи. Спостерігаючи за учнями, ми могли діагностувати їх здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти один з одним, уміння домовлятися з іншими людьми. На наступному етапі, учні мали представити художньо виразне виконання даної пісні у визначених ролях. Тепер ми змогли визначити здатність ставити і вирішувати певні як художньо-виконавські, так і комунікативні типи задач.

Виконання даної діагностичної методики продемонструвало нам наступні результати: 5 учнів (22,7%) мають здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, об'єднуватися у групи та домовлятися між собою, злагоджено виконувати пісню відповідно до технічних та художніх завдань, тобто ставити і вирішувати певні виконавські та комунікативні задачі (високий рівень). 12 учнів (54,6%) продемонстрували свою готовність до комунікації, але не бажали виконувати завдання групи, намагались злагоджено виконувати свою роль, але не завжди має підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (середній рівень). 5 учнів (22,7%) відмовлялись від виконання поставленого завдання та від комунікації у групі, виконували пісню з примусу однокласників (низький рівень). Результати ми діагностичного комунікативного завдання №1 ми представляємо і таблиці 2.5

Таблиця 2.5

Результати діагностичного комунікативного завдання №1.

Групи Експерименту	Рівні розвитку комунікативної компетентності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Експериментальна	5	23	12	54	5	23
Контрольна	4	25	10	62	2	13

З метою діагностики діяльнісного аспекту комунікативної компетентності ми дали учням експериментальної та контрольної груп діагностичне комунікативне завдання №2, суть якого полягала у наступному. На уроці музичного мистецтва потрібно було створити триголосний супровід до вивченого твору – української народної пісні «Засвіт встали козаченьки». Для цього ми об'єднали учнів у три групи, кожна з яких отримала музичні інструменти: перша група – клавеси, друга група – маракаси, третя – трикутники.

Спочатку учні самі об'єдналися у групи, потім – обирали інструменти. А далі – кожна група мала запропонувати коротку ритмічну формулу для супроводу остинато. Спостерігаючи за учнями, ми могли побачити, як вони уміють домовлятися, об'єднуватися, установлювати і підтримувати необхідні контакти один з одним, разом вирішувати творче завдання.

Виконання даної діагностичної методики продемонструвало нам наступні результати: 7 учнів (31,9%) мають здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, об'єднуватися у групи та домовлятися між собою, злагоджено виконувати пісню відповідно до технічних та художніх завдань, тобто ставити і вирішувати певні виконавські та комунікативні задачі (високий рівень). 12 учнів (54,5%) продемонстрували свою готовність до комунікації, але не бажали виконувати завдання групи, намагались злагоджено виконувати свою роль, але не завжди має підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (середній рівень). 3 учнів (13,6%) відмовлялись від виконання поставленого завдання та від комунікації у групі, виконували пісню з примусу

однокласників (низький рівень). Результати ми діагностичного комунікативного завдання №2 ми представляємо і таблиці 2.6

Таблиця 2.6

Результати діагностичного комунікативного завдання №2

Групи Експерименту	Рівні розвитку комунікативної компетентності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Експериментальна	7	32	12	54	3	14
Контрольна	5	31	8	50	3	19

Зведені кількісні результати констатувального експерименту – рівні розвитку комунікативної компетентності учнів експериментальної групи ми представляємо у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Результати констатувального експерименту

Діагностичні методики	Рівні комунікативної компетентності					
	Високий %	Високий %	Середній %	Середній %	Низький %	Низький %
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Методика на виявлення комунікативних здібностей (за Б.О.Федоришиним, В.В.Синявським)	13	13	55	56	32	31

Діагностичне комунікативне завдання №1.	23	25	54	62	23	13
Діагностичне комунікативне завдання №2.	32	31	54	50	14	19
Зведені результати	23	23	54	56	23	21

Таким чином, проведені діагностичні дослідження на констатувальному етапі педагогічного експерименту свідчать про приблизно однаковий рівень розвитку комунікативної компетентності учнів експериментальної та контрольної груп: високий рівень (23% в експериментальній та контрольній), середній (54% та 56%), низький (23% та 21%). Такий стан зумовлює необхідність розробки, впровадження експериментальної методики, спрямованої на підвищення рівня розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва.

2.2 Реалізація методики формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання

Методика розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів у процесі дистанційної форми навчання, що лягла в основу формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, мала на меті практично перевірити ефективність висунутої гіпотези.

При її розробці ми виходили з наступних положень:

1. Комунікативна компетентність учня – це вміння особистості спілкуватися з різними людьми; вміння слухати, гарно говорити, розв’язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету, вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; вміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації, бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки; здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми.

4. Методами спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва можуть стати: метод діалогу, інтерактивні художньо-педагогічні технології, інтерактивні методи, колективне виконання музики, колективні творчі справи на основі, творчі тощо.

3. Дистанційна форма проведення уроків музичного мистецтва в 5-7 класах створює умови для спілкування, співпраці, співтворчості через онлайн-конференції, Classroom, дошку Padlet, ігрові вправи Learning Apps, онлайн-презентації, Zoom, міні-проекти, ігрові сайти, соціальні мережі.

Ми прагнули створити таку методику, яка б забезпечила розвиток комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва. Для цього ми підбрали систему комунікативних методів та методів дистанційного навчання таким чином, щоб вони відповідали кожному параметру комунікативної компетентності.

1. На розвиток мовного компоненту комунікативної компетентності впливатимуть: музичні вітання, бесіди за темою уроку, метод діалогу, проблемні питання, інтерактивні методи, фасилітовані дискусії (використання запитань «відкритого типу», перефразування учнівських коментарів тощо), ритмічні канони та ігри, робота в парах, групах, створення ритмічно-танцювально-театральних композицій; взаємодія учнів на дошці Padlet, віртуальні класи Google Classroom, спільна участь в дистанційних проектах, челенджах; навчання мережевому етикету.

2. На розвиток знаннєвого компоненту комунікативної компетентності впливатимуть: навчальні рутини; рефлексія навчальної діяльності, самооцінювання власного на спільного музичного виконавська та музичної творчості, інтерактивні методи, робота над проєктами; групове створення образних моделей (схем), робота в парах, в групах «композиторів», «психологів», «художників», «мистецтвознавців»; інтерактивні сервіси миттєвого опитування (kahoot, mentimeter, polleverywhere); онлайн-тести Google forme; бібліотека онлайн-тестів освітнього проєкту «На урок»; засоби комунікації – електронна пошта, Вайбер, Instagram, Messenger, Google Classroom; інтерактивні вправи, вікторини, кросворди Learning Apps.

3. На розвиток діяльнісного компоненту компетентності впливатимуть: слухання та обговорення музичного твору, пластична колективна інтерпретація музики на онлайн-занятті; комунікативні вправи-розспівування; комунікативні ігри «Відлуння», «Ланцюжок імпровізацій» (ритмічна, мелодична, вокальна, інструментальна); колективна творча справа (мистецький проєкт, створення композицій); колективна музично-виконавська діяльність; міні-конкурси солістів, ансамблів, виконання пісень у ролях, колективної гри на основі пісні, розігрування музичної вистави на основі пісні, виконання пісень групами та солістами; розігрування театралізованих діалогів, виконання «віночків» народних пісень і танців, рольові імітаційні ігри, ритмічно-комунікаційні вправи у техніці Body Percussion; ритмічна вправа (перекличка) «Всі ми тут одна сім'я», ігрові завдання LearningApps, Wordwall, веб-квести, колективні творчі проєкти Фейкбук (уявна сторінка в соціальній мережі для представлення особистості митця (композитора, музиканта, виконавця), колективна віртуальна подорож до мистецької спадщини різних часів і народів Google Cultural Institute, Google Arta Culture, Instagram як комунікативна та освітня платформа; колективні творчі проєкти, роботи за допомогою Інтернет-ресурсів, комп'ютерних технологій (відео танцю під музичний супровід, виконання пісні, виконання пластичної імпровізації до музичного твору, виконання образних рухів до музичного твору, музичний відеокліп, рекламний ролик), колективний підбір ілюстрацій до

прослуханих на уроці музичних творів та представлення на онлайн-дошках; запис відео виконання пісні та поширення в соціальній мережі тощо (див. таблицю 2.8).

Таблиця 2.8

**Методика формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів
на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання**

Параметри комунікативної компетентності	Комунікативні методи	Методи дистанційного навчання
МОВНИЙ	Музичне вітання. Бесіда за темою уроку. Проблемні питання. Інтерактивні методи. Метод діалогу. Фасилітована дискусія. Робота в парах, групах. Ритмічні канони, ритмічні ігри «Відлуння», «Коло ритму», «Передай ритм», «Запитання – відповідь»., Створення ритмічно-танцювально-театральних композицій Інтерактивні методи	Padlet інструмент зі створення віртуальних дошок, взаємодії. Віртуальні класи Google Classroom, Віртуальні екскурсії Google Cultural Institute, Google Arts&Culture. Колективні обговорення мистецького твору, групові дискусії, спільні проєкти, нетворкінгу (Google Classroom, Moodle, Edmodo, Padlet). Спільна розробка ментальних карт (карта розуму, карта пам'яті, інтелект-карта, семантична карта) (Xmind, MindMeister, BubblUs, Popplet, SpiderScribe). Навчання мережевому етикету: бути пунктуальними

		(не запізнаватися на урок), вміти чітко висловити свою думку, поставити запитання вчителю або однокласникам, написати коментар у чаті тощо
ЗНАННЄВИЙ	Навчальні рутини. Рефлексія навчальної діяльності, комунікації. Самооцінювання власного на спільного музичного виконавська та музичної творчості. Інтерактивні методи. Робота над митецькими проєктами. Групове створення образних моделей (схем), робота в парах, в групах «композиторів», «психологів», «художників», «мистецтвознавців»	Інтерактивні сервіси миттєвого опитування (kahoot, mentimeter, polleverywhere). Онлайн-тести Google forme. Бібліотека онлайн-тестів освітнього проєкту «На урок». Організація групової роботи через Вайбер, Instagram, Messenger, Google Classroom. Візуалізація навчального матеріалу, проведення мозкового штурму, створення «асоціативного куца», виконання роботи в групах за допомогою Google-Jamboord. Інтерактивні вправи, вікторини, кросворди, тощо). Інтерактивні вправи, вікторини, кросворди Learning Apps

ДІЯЛЬНІСНИЙ	Слухання та обговорення музичного твору. Пластична колективна інтерпретація музики. Комунікативні вправи-розспівування. Комунікативна гра «Відлуння». Комунікативна гра «Ланцюжок імпровізацій» (ритмічна, мелодична, вокальна, інструментальна). Колективна творча справа (проект, створення композицій). Колективна музично-виконавська діяльність. Міні-конкурси солістів, ансамблів, виконання пісень у ролях, колективної гри на основі пісні, розігрування музичної вистави на основі пісні, виконання пісень групами та солістами; розігрування театралізованих діалогів, виконання «віночків» народних пісень і танців.	Комунікативна онлайн-гра «Знайомство». Ігрові завдання LearningApps, Wordwall. Вебквести (проблемне завдання, рольова гра, використання інформаційних ресурсів Інтернету). Колективні творчі проекти Фейкбук (уявна сторінка в соціальній мережі для представлення особистості митця (композитора, музиканта, виконавця). Колективна віртуальна подорож до мистецької спадщини різних часів і народів Google Cultural Institute, Google Arta Culture. Instagram як комунікативна та освітня платформа. Колективні творчі проекти, роботи за допомогою Інтернет-ресурсів, комп'ютерних технологій (відео танцю під музичний супровід, виконання пісні, виконання пластичної імпровізації до музичного твору, виконання образних рухів до музичного твору,

	Рольові імітаційні ігри, ритмічно-комунікаційні вправи у техніці Body Percussion	музичний відеокліп, рекламний ролик). Колективний підбір ілюстрацій до прослуханих на уроці музичних творів та представлення на онлайн-дошках; запис відео виконання пісні та поширення в соціальній мережі тощо

Розроблена нами методика була апробована на уроках музичного мистецтва в експериментальній групі учнів 5 класу Новочорторийського ліцею Любарської селищної ради Житомирської області протягом другого семестру 2022-2023 навчального року. Формувальний етап педагогічного експерименту був спрямований на розвиток комунікативної компетентності учнів 5 класів і спланований наступним чином. Після розробки моделі методики формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання, ми уклали план уроків музичного мистецтва для учнів 5 класу (2 семестр), враховуючи завдання та відповідні методи, технології.

На формувальному етапі експерименту ми провели ряд уроків музичного мистецтва в 5 класі в дистанційній формі навчання. Представляємо конспект уроку музичного мистецтва у 5 класі з теми «Зустріч мистецтв», проведений на основі розробленої методики, у якому вирішуються завдання розвитку комунікативної компетентності, а кожному структурному компоненту уроку відповідають певні творчі форми роботи.

Метою уроку стало: розвиток вміння учнів спілкуватися з питань мистецтва, вміння слухати, гарно висловлювати свою думку, виховання поваги до думки інших людей; розвиток вміння визначати способи комунікації в музичній та мистецькій діяльності, вміння оцінювати власну та колективну діяльність, здатність установлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (див. таблицю 2.9).

Конспект уроку музичного мистецтва в дистанційній формі
(на основі дидактичної карти дистанційного уроку В. М. Терпімової)

Тема	«Зустріч мистецтв»
Мета	Виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток мистецьких художніх інтересів, естетичних потреб; формування системи мистецької грамотності, яка відображає видову, жанрову, стильову специфіку і взаємодію мистецтв; розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ; стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження в мистецькій діяльності, до здійснення мистецької комунікації; розвиток художніх мистецьких здібностей, креативного мислення, творчого потенціалу; формування потреби в естетизації середовища та готовності до участі в соціокультурному житті
Цифрові онлайн сервіси	Платформа для організації відеоконференції – Google meet. Онлайн-сервіси Microsoft sway, Google-форма, WordArt, YouTube, Google-презентація
Музичний матеріал	Музичне привітання «Добрий день», вправа «Всі ми тут одна сім'я», «Літо, давай!» (сл. і муз. Н. Май), «Пісня про Україну» (сл. і муз. Н. Май), «Подаруй свою усмішку» (сл. і муз. Н. Май)

№ етапу з/п	Етап уроку	Онлайн інструмент	Зміст уроку
1	Організаційний момент. Музичне вітання ЯКЕ	Google meet	(Перевірити з учнями всі налаштування в Google meet). <i>Учитель.</i> Доброго дня, п'ятикласники! Музичне привітання «Добрий день»
2	Мотивація до співпраці, мистецької комунікації	Google meet	Ритмічна вправа (перекличка) «Всі ми тут одна сім'я» Учитель починає зі слів: «Всі ми тут одна сім'я, називай своє ім'я. Мене звать Марія, тебе звать Евеліна...». Вправу проспівують всі учні по черзі.
3	Повідомлення теми «Зустріч мистецтв». Питання комунікативної компетентності (мистецтва зустрічаються, немов люди)	Microsoft Sway	<i>Учитель.</i> Мистецтво — водночас і творення, і пізнання світу, і спілкування. Воно звернене до почуттів людини та впливає на неї з великою силою. Через слухання музики, читання книги, відвідування музеїв, перегляд кінофільмів, театральних вистав життя наповнюється красою, набуває нового змісту. Літо — це пора для участі в цікавих і змістовних мистецьких подіях. Запрошую вас долучитися до літнього мистецького марафону. Пригадаймо нашу подорож у професійних мистецьких колах. Розгорніть книгу музичних вражень та запишіть, що вам найбільше запам'яталося.
4	Актуалізація опорних знань. Розвиток мовленнєвої компетентності	Microsoft Sway	<i>Учитель.</i> Перша зупинка – «Музична вікторина» Пригадаймо твори, які ми слухали в Країні професійного мистецтва. Впізнайте їх та пригадайте прізвища авторів. Які твори є інструментальними, а які - вокальними?

			Які з них стали твоїми улюбленими?
5	Сприймання й усвідомлення нового матеріалу. Розвиток мовленнєвої компетентності. Розвиток діяльнісної компетентності (творча взаємодія у хоровому виконавстві).	Google презентація	<i>Учитель.</i> Друга зупинка — «Знавці музики». У колі професійних митців і мисткинь ми ознайомились із різними видами камерно-вокальної, хорової, камерно-інструментальної та симфонічної музики. 1. Пригадайте і назвіть відомі вам види хорових колективів. Згадайте, на які типи поділяють вокальні голоси за висотою. 2. Вкажіть твори професійної музики, які стали улюбленими, за такими категоріями: камерно-інструментальні твори; симфонічні твори; камерно-вокальні твори; хорові твори. 3. Назвіть музичні інструменти, які входять до складу таких колективів: симфонічний оркестр; струнний квартет; фортепіанний квартет; камерний оркестр; естрадно-цирковий оркестр. 4. Дайте відповіді на запитання. Які види мистецтва поєднуються в театрі? У чому полягає особливість циркового мистецтва? Які види мистецтва об'єднує цирк? Які види дитячих фільмів ви знаєте? Чим відрізняється академічний спів від сучасного естрадного співу? 5. Поясніть значення слів: саксофон, віолончель, спецефекти, саундтрек, балет, галоп, імпровізація, дискант, тенор.
	Розвиток оцінки товаришів та самооцінки.	YouTube	<i>Учитель.</i> Третя зупинка — «Співоча студія». Влаштуймо із друзями концерт, на якому пролунають ваші улюблені пісні. Заспівайте їх хором, у вокальних

			ансамблях та сольно. Оберіть ведучого/ведучу вашого концерту для оголошення виступів. «Пісня про Україну» «Подаруй свою усмішку» «Літо, давай!»
		Google презентація	Пригадайте та розкажіть про свої враження від виконання і запису пісень. Який із виступів був найцікавішим? Оцініть власні роботи та однокласників за допомогою смайликів.
6	Узагальнення та систематизація знань. Розвиток діяльнісної компетентності (злагодженість у ритмічному виконавстві).	YouTube	<i>Учитель.</i> Сьогодні ми гарно подорожували та виступали у світі мистецтва, пропоную відпочити та пограти у ритмічні ігри. «Ритмічна зупинка» <i>Учитель.</i> Уважно дивимось і слухаємо відео і слідкуємо за картинками, які змінюються і виділяються червоною рамочкою (пауза, хлопок в долоні, удар по плечу, клацання пальцями, тупання ногами)
		YouTube	Гімнастика для очей <i>Учитель.</i> А тепер фізкультхвилинка. Наші очки стомилися від екранів, давайте зробимо зарядку.
7	Підсумки уроку, оцінювання, рефлексія. Розвиток мовленнєвої компетентності.	Google форми	<i>Учитель.</i> Розкажіть про свої досягнення у царині музичного мистецтва. Розкажіть про свої музичні враження. Перевіримо, наскільки уважними ви були під час уроку. Пропоную тестування з теми за посиланням, яке розміщене у чаті. Онлайн-тестування. Підбиття підсумків.
		Google презентація	Рефлексія «Мій настрій».
8	Повідомлення творчого	Microsoft sway	Учитель. Гарного літнього відпочинку! До побачення!

	домашнього завдання		

У процесі проведенні уроків музичного мистецтва за розробленою методикою ми звертали увагу на початковий матеріал, який має стати основою комунікативної пізнавальної, музичної та художньої діяльності як в офлайн, так і в онлайн режимі, підбирали відповідні методи, прийоми, технології, комунікативні завдання вправи, ігри тощо. Так вчитель музичного мистецтва розробляє навчальних ситуацій комунікації, здійснює рефлексію власного музично-педагогічного досвіду та самого процесу колективної пізнавальної діяльності з усім класом, з групами учнів, ситуацій, що спонтанно виникають у ході музично-пізнавальної, музично-виконавської та творчої діяльності.

Таким чином, формувальний експеримент довів ефективність розвитку комунікативної компетентності через застосування на дистанційних уроках музичного мистецтва: музичних вітань, ритмічної вправи (переклички) «Всі ми тут одна сім'я», інтерактивних вправ, вікторин, кросвордів Learning Apps, колективних творчих проєктів, які дають можливість учням комунікувати в парах, групах та створювати пісенно-танцювально-інструментальні відеороботи, презентувати власну творчість та оцінювати інших; здійснення колективних віртуальних подорожей до мистецької спадщини різних часів і народів з обговоренням; виконання на дистанційному уроці колективних завдань після прослуханих музичних творів – представлення на онлайн-дошках «спільного портрету музичного твору» зі слів-характеристик, підібраних ілюстрацій, пластичних реалізацій тощо.

2.3. Аналіз результатів формувального експерименту

Суть формувального експерименту полягала у розробці та апробації методики розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів в умовах дистанційного навчання.

Про ефективність розробленої методики точніше кажуть результати діагностичних методик. Тому в кінці експериментального періоду (травень 2023 р.), тобто в кінці формувального етапу експерименту, в експериментальній та контрольній групах були проведені ті ж самі вищезгадані діагностичні методики.

Метою проведення контрольного зрізу стала перевірка рівнів та критеріїв розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів по кожному з параметрів на новому етапі – після формувального експерименту. Для цього ми знову застосували діагностичні методики: педагогічне спостереження, методика на виявлення комунікативних здібностей (за Б. О. Федоришиним, В. В. Синявським), діагностичні комунікативні завдання №1 і №2.

Після повторного проведення діагностичних методик перевірки рівня розвитку комунікативної компетентності в кінці формувального експерименту одержано такі дані по кожній діагностичній методиці (див. таблицю 2.10).

Таблиця 2.10

Результати формувального експерименту

Методи діагностики	Рівні розвитку комунікативної компетентності					
	Високий(%)		Середній (%)		Низький(%)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Тест діагностики емоційного інтелекту»	37	40	34	40	29	20
Методика «Вивчення групових взаємин в колективі»	34	50	46	30	20	20
Спостереження	36	37	43	43	21	20
Зведені дані	24	42	41	38	35	20

Зведені кількісні результати в кінці формувального експерименту засвідчують перевагу високого рівня розвитку комунікативної компетентності учнів експериментальної групи (42%) над рівнем комунікативної компетентності учнів контрольної групи (24%). Водночас показник низького рівня в експериментальній групі становить 20%, а в контрольній – 35%. Таким чином, високий рівень в експериментальній групі вище на такий самий показник у контрольній групі на 18%, а низький нижчий на 15%.

Для більшої вірогідності отриманих результатів ми порівняли результати діагностики рівня розвитку комунікативної компетентності в експериментальній групі до та після експерименту (див. таблицю 2.11).

Таблиця 2.11

**Зведені результати констатувального
та формувального експерименту**

Етапи експерименту	Рівні формування творчого самовираження					
	Високий (%)		Середній (%)		Низький (%)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Констатувальний	23	23	54	56	23	21
Формувальний	42	24	38	41	20	35
<i>Зведені дані</i>	<i>32,5</i>	<i>23,5</i>	<i>46</i>	<i>48,5</i>	<i>21,5</i>	<i>28</i>

Кількісні результати дослідження дають підстави вважати, що реалізація основних положень педагогічного експерименту спрямувалась на розвиток комунікативної компетентності учнів.

Висновки до 2 розділу

Педагогічний експеримент ставив за мету перевірити ефективність розробленої методики розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів у процесі проведення уроків музичного мистецтва в дистанційній формі.

Усього в педагогічному експерименті було задіяно 38 учнів п'ятих класів: 22 учні Новочорторийського ліцею (експериментальна група) та 16 учні Старочорторийської гімназії (контрольна група) Любарської селищної ради Житомирської області.

На початку другого семестру (січень-лютий) 2021-2022 навчального року був здійснений констатувальний експеримент. На цьому етапі розроблялися показники, рівні та критерії розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів, укладалася програма діагностики досліджуваного поняття, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати.

На другому – формувальному етапі, – була змодельована та апробована методика розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання, суть якої полягала у наступному:

- на розвиток мовного компоненту комунікативної компетентності впливають: взаємодія учнів на дошці Padlet, робота у віртуальному класі Google Classroom, спільна участь в дистанційних проєктах, челенджах; навчання мережевому етикету;

- на розвиток знаннєвого компоненту комунікативної компетентності впливають: робота з інтерактивними сервісами миттєвого опитування, онлайн-тестами Google forme; бібліотекою онлайн-тестів освітнього проєкту «На урок»; інтерактивними вправами, вікторинами, кросвордами LearningApps.

- на розвиток діяльнісного компоненту компетентності впливають: комунікативні ритмічна вправа (перекличка) «Всі ми тут одна сім'я», ігри «Відлуння», «Ланцюжок імпровізацій» (ритмічна, мелодична, вокальна, інструментальна); міні-конкурси солістів, розігрування театралізованих діалогів, виконання «віночків» народних пісень, рольові імітаційні ігри, ритмічно-комунікаційні вправи у техніці Body Percussion; ігрові завдання LearningApps, Wordwall, веб-квести, презентація колективних творчих проєктів на уроках та в

соціальній мережі, колективний підбір ілюстрацій до прослуханих на уроці музичних творів та представлення на онлайн-дошках.

Застосування розробленої методики здійснювалось у ході формувального експерименту – в процесі проведення уроків музичного мистецтва протягом першого семестру 2022-2023 навчального року.

Співставлення результатів діагностичних методик перевірки рівня розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів початкового та кінцевого діагностування дозволяє прослідкувати динаміку збільшення кількості учнів з високим рівнем комунікативної компетентності в експериментальній групі (з 23% до 42%). У контрольній групі кількість учнів високого рівня була значно не підвищилась (з 23% до 24%). Різниця балів на користь експериментальних груп переконує в ефективності розробленої методики.

Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота теоретично узагальнює та пропонує нове вирішення проблеми розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів у процесі проведення уроків музичного мистецтва в дистанційній формі. Виконання завдань науково-експериментального дослідження дозволив нам зробити такі висновки.

1. Поняття «комунікативні компетентність» у психолого-педагогічній літературі трактується як знання норм і правил спілкування, здатність адекватно і повно сприймати й оцінювати себе та інших людей, а також взаємини, що виникають між людьми; вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; уміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету; вміння особистості спілкуватися з різними людьми, в середовищі яких вона проживає і працює, в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, вміння ставити та вирішувати комунікативні завдання; уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей, можливість вчитися спілкуванню; володіння технологічними прийомами спілкування.

2. Комунікативна компетентність підлітка є цілісною системою його психологічних та поведінкових характеристик. Вони сприяють успішній самореалізації в міжособистісній та міжкультурній комунікації учнів підліткового віку і характеризується такими психологічними особливостями: «почуття дорослості», інтимне і особисте спілкування з однолітками як провідний вид діяльності, потреба у гідному ставленні в групі однолітків; прагнення уникнути ізоляції як в класі, так і в маленькому колективі; підвищений інтерес до питання про «баланс сил» на уроках; бажання завести справжнього друга, формування і розвиток своєї самосвідомості через активне спілкування з однолітками, рольові експерименти, відстоювання власної незалежності у взаємодії з дорослими, отримання більш широкого соціального досвіду,

навчальна діяльність як засіб самоствердження в групі однолітків, велике значення реакції групи.

3. Розвиток комунікативної компетентності учнів 5-7 класів здійснюється наступними методами: тренінги, дискусійні, конфліктно-логічні кейси, що розв'язують завдання дорослого життя; ігрові методи (ділова, творча, гра та метод кейсу, як різновид рольової гри); метод проблемних ситуацій, мозковий штурм, групова дискусія; методи комунікації через мистецтво; командні, командно-рольові ігри тощо.

4. На уроках музичного мистецтва методами спілкування, взаємодії, співпраці можуть стати: метод діалогу, аналіз-інтерпретація творів мистецтва у фасилітованій дискусії, використання запитань «відкритого типу», перефразування учнівських коментарів, інтерактивні технології (метод проєкту, роботу в парах, трійках, малих і великих групах, виконання народних обрядів, розігрування театралізованих діалогів, виконання «віночків» народних пісень і танців тощо); інтерактивні методи (метод проблем, метод проєкту, рольові імітаційні ігри, виконавські конкурси); групове створення образних моделей (схем), робота в парах, в групах «композиторів», «психологів», «художників», «мистецтвознавців» тощо; ритмічно-комунікаційні вправи у техніці Body Percussion, ритмічні канони, ритмічні ігри «Відлуння», «Коло ритму», «Передай ритм», «Запитання -відповідь», імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша, створення ритмічних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо, реп-композиція), створення ритмічно-танцювально-театральних композицій «Ритмічні батли»; міні-конкурс на кращих солістів опери, виконання пісень у ролях; розігрування музичної вистави на основі пісні; виконання колективної гри на основі пісні; гра-вікторина, командні ігри, інсценізації пісень, виконання пісень групами та солістами; творчі завдання-конкурси для груп.

5. Дистанційна форма викладання уроків музичного мистецтва представлена: онлайн-конференціями, Classroom, дошкою Padlet, ігровими

вправами Learning Apps, онлайн-презентаціями, міні-проектами в соціальних мережах.

6. Педагогічний експеримент ставив за мету перевірити ефективність розробленої методики розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів у процесі проведення уроків музичного мистецтва в дистанційній формі. Були визначені критерії та показники розвитку комунікативної компетентності: мовний (вміння особистості спілкуватися з різними людьми; уміння слухати, гарно говорити, розв'язувати конфлікти, дотримуватись мовленнєвого етикету), знаннєвий (вміння правильно оформляти думку в усній та письмовій формах; уміння шукати і знаходити компроміс, поважати думку інших людей; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації, бути готовим до змін власної мовленнєвої поведінки).

Була змодельована та апробована методика розвитку комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання, суть якої полягала у тому, що на кожен компонент комунікативної компетентності впливають певні комунікативні методи та методи дистанційного навчання.

Формувальний етап педагогічного експерименту довів ефективність розвитку комунікативної компетентності через застосування на дистанційних уроках музичного мистецтва: музичних вітань, ритмічної вправи (переклички) «Всі ми тут одна сім'я», інтерактивних вправ, вікторин, кросвордів Learning Apps, колективних творчих проєктів, які дають можливість учням комунікувати в парах, групах та створювати пісенно-танцювально-інструментальні відеороботи, презентувати власну творчість та оцінювати інших; здійснення колективних віртуальних подорожей до мистецької спадщини різних часів і народів з обговоренням; виконання на дистанційному уроці колективних завдань після прослуханих музичних творів – представлення на онлайн-дошках «спільного портрету музичного твору» зі слів-характеристик, підібраних ілюстрацій, пластичних реалізацій тощо.

7. У педагогічному експерименті було задіяні учнів Новочорторийського ліцею (експериментальна група) та учні Старочорторийської гімназії (контрольна група) Любарської селищної ради Житомирської області. Зіставлення результатів діагностичної методики перевірки рівнів розвитку комунікативної компетентності учнів експериментальної групи дозволяє прослідкувати динаміку збільшення кількості учнів в високим рівнем розвитку комунікативної компетентності на 19%, зменшення кількості учнів з низьким рівнем на 3%. У контрольній групі кількість учнів високого рівня значно не збільшилась (з 23% до 24% – на 1%). Різниця балів на користь експериментальних груп переконує в ефективності розробленої методики.

8. Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Подальшої деталізації та вивчення вимагають питання розвитку комунікативних компетентностей у процесі застосування проєктних форм роботи на уроках музичного мистецтва в 5-7 класах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова І., Головачук Т. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги і проблеми. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. № 10. С.3-6.
2. Андреева Г. М. Соціальна психологія: навч. посібник. М.: Аспект Пресс, 2001. 376 с.
3. Аніщенко М. О. Особливості забезпечення творчої співпраці виконавців у хоровому колективі. *Мистецькі пошуки: збірник наукових праць*. Вип.12. Суми. ФОП Цьома С.П., 2020. С.58-62.
4. Асєєв В.Г. Мотивація поведінки та формування особистості. М.: Думка, 1976. 158 с.
5. Афанасьєва Л. С., Букрєєва І. В., Глінська Л. Ф., Орлов А. В. Особливості етнічної толерантності молоді у контексті української регіонального полікультурного соціуму. *Соціологічне дослідження*. 2013. №7. (351). С.52-58.
6. Боднарюк Л. С. Навчаємо мистецтва у дистанційному форматі. *Мистецтво та освіта*. 2021. №2 (100). С.24-31.
7. Божович Є. Д. Можливості та обмеження комунікативної компетенції підлітків. *Психологічна наука і освіта*.. 1999. Том.4. №2. С. 64-76.
8. Боровець О. Тренінг формування комунікативної компетентності підлітків. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2009. Ч.3. С. 23-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2009_3_5.
9. Букрєєва І. Толерантність як світоглядна компонента виховання учнівської молоді. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2017. № 2(17). С.21-25.
10. Васильєва Л. І. Досвід формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання технології дистанційного навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 7. С. 48-58.

11. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
12. Віртуальні хори Еріка Вайтекера. URL: [https:// ericwhitacre.com/the-virtual-choir](https://ericwhitacre.com/the-virtual-choir)
13. Волошина О. В. Педагогіка інновацій у вищій школі: навч.-метод. посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 161 с.
14. Вятютнев М. Н. Комунікативна спрямованість навчання мови у закордонних школах. Світ за кордоном. 1997. № 6. С. 38-45.
15. Гаврилів М. С., Гумінська О. О. Методи спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва. *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості*: зб. наук. пр. / Uniwersytet Rzeszowski wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. Рівне: Волин. обереги, 2023. Вип. 9. С.130-138.
16. Гез М. І. Формування комунікативної компетенції як об'єкт зарубіжних методичних досліджень. *Іноземні мови у школі*. 1985. № 2. С. 17-24.
17. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
18. Гумінська О. О. Інтерактивні методи на уроках музики. *Завуч. 2004, №32*. с. 4-10.
19. Джеррі Д. та Джеррі. Д. Великий тлумачний соціологічний словник. М.: Вечір - АСТ, 1999. Т. 1. 544 с.
20. Ємельянов Ю. Н. Активне соціально-психологічне навчання. Луганськ: Вид-во ЛДУ, 1985. 168 с.
21. Зимня І. А. Педагогічна психологія: навч. для студентів ВНЗ. М.: Логос, 1999. 382 с.
22. Іванов Д. А., Митрофанов К. Г., Соколова О. В. Компетентнісний підхід в освіті. Проблеми, поняття, інструментарій: навч.- метод. посіб. М.: АПК і ППРО, 2008. 101 с.

23. Ізвіренко Д. І. Базисні складові комунікативної компетенції та їх формування на просунутому етапі навчання студентів-нефілологів. *Світ за кордоном*. 1990. №4. С. 54-60.
24. Каблова Т. Б. Вокальний ансамбль як засіб комунікації. *Молодий вчений*. 2018. № 2(2). С. 517-519. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2\(2\)__21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_2(2)__21).
25. Казарцева О. М. Культура мовного спілкування: теорія та практика навчання: навч. посіб. 2-е изд. М.: Наука, 1999. 496 с.
26. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 128 с.
27. Качуринець Л. В. Віртуальних хор як необхідний педагогічний досвід в умовах дистанційного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 34. Том 3. С. 211-219.
28. Кібанова А. Я. Управління персоналом організації. Практикум: навчальн. посіб. М.: ИНФРА-М, 2004. 365 с.
29. Кісільчук І. М. Ритмічно-комунікаційні вправи на уроках мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2018. № 4. С. 7-13.
30. Ковальова О. А. Модель соціально-комунікативної компетентності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 11 (30). С. 27-33.
31. Кон І. С. Психологія ранньої юності: кн. для учителя. М.: Просвіта, 1989. 254 с.
32. Кондратова Л. Г. Дистанційний курс «Методика викладання мистецтва в початковій школі на засадах НУШ» як засіб професійного саморозвитку вчителя мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 3. С. 50-53.
33. Кондратова Л. Г. Музичне мистецтво: підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 216 с.
34. Кондратова Л. Г., Федун С. І., Чорний О. В. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 5 кл. закладів загальн. середн. освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 240 с.

35. Корнєв О. М. Соціальні здібності у структурі комунікативної компетентності працівників оперативних підрозділів. *Психологічні аспекти національної безпеки*: тези другої міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. С. 113-117.
36. Краковський А. П. Про підлітків. М.: Педагогіка, 1970. 272 с.
37. Куніцина В. Н. Міжособистісне спілкування. СПб.: Пітер, 2001. 544 с.
38. Купреєва О. І. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності підлітків. Актуальні проблеми психології: *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Том ІХ. Випуск.12. С. 135-146.
39. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.
40. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібник. Вид. 4-те., навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 190 с.
41. Лемешева Н. А. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закл. заг. середн. Освіти. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2018. 128 с.
42. Лупак Н. М. Художня комунікація в площині мистецької освіти: теорія, практика, інновації . *Мистецтво та освіта*. 2019. 1 (91). С. 6-11.
43. Макаренко С. С. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності учителя: дис.... канд псих. наук. 19.00.07. Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, 2021. 180 с.
44. Масол Л. М. Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»: метод. посібник. Київ: Генеза, 2020. 207 с.
45. Масол Л. М., Аристова Л. С. Музичне мистецтво: підруч. для 7 кл. для загальноосвіт. навч. закл. Харків: Сиція, 2015.
46. Низовець О. А. Огляд різних підходів до дослідження комунікативної компетентності особистості. Актуальні проблеми психології. Київ: НДУ; Ніжин: Міланік, 2007. 176 с.

47. Організація дистанційного навчання в школі: метод. рекомендації / Упор.: І. Коберник, З. Звиняцьківська. Київ, 2020. 71 с.
48. Педагогічна психологія: навчальний посібник / за ред. Л. А. Регуш, А. В. Орлової. СПб.: Пітер, 2010. 410 с.
49. Петровська Л. А. Компетентність у спілкуванні. Соціально-психологічний тренінг М.: Вид-во МДУ, 1989. 216 с.
50. Положенням про дистанційне навчання. Наказ № 1115 МОН України від 8 вересня 2020 р. і зареєстроване в Міністерстві юстиції 28 вересня 2020 р. за № 941/35224.
51. Просіна О. В. Підготовка педагогів мистецьких дисциплін в умовах неформальної освіти. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 3. С. 54-57.
52. Пухальський Т., Кузів М. Особливості організації дистанційного навчання у вокально-хоровій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. *Молодь і ринок*. 2022. №6 (204). С. 98-104.
53. Ратко М. В., Римар Л. А. Командно-групові і фронтальні форми ігрової діяльності на уроці музики. *Мистецтво та освіта*. 2017. № 3. С. 20-28., с.22.
54. Рубля Т. Є., Щеглова Т. Л., Мед І. Л. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків: Ранок, 2018. 104 с.
55. Руденський Є. В. Соціальна психологія: курс лекцій. М.: ІНФРА-М, 1999. 224 с.
56. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В., Булах І. С., Зелінська Т. М. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2001. 416 с. <https://westudents.com.ua/glavy/75873-osoblivost-vzamovdnosin-splkuvannya-pdltkv-z-doroslimi-odnoltkami.html>
57. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я. М., 2016. 473 с.

58. Терпімова В. М. Використання інформаційних онлайн-сервісів на уроках музичного мистецтва в 5–7 класах. *Мистецтво та освіта*. 2021. 3 (101). С.18-24.
59. Уїддет С. Керівництво компетенціями. М.: НІРРО, 2003. 228 с.
60. Хоруженко К. М. Культурологія: енциклоп. словник. Ростов-на-Дону: Фенікс, 1997. 640 с.
61. Хрящева Н. Ю. Психогімнастика на тренінгу. СПб.: Ювента, 1999. 98 с.
62. Цукерман Г. А. Десяти-дванадцятирічний школяр: «нічия земля» у віковій психології. *Питання психології*. 1998. № 3. С. 17-31.
63. Чуньпен Лі. Діагностика формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музики на вокально-хорових заняттях. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 10(1). С. 185-190. С.187-188. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_10\(1\)__31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_10(1)__31).
64. Шепер Х., Брідіс К. Компетенції випускників ВНЗ, професійні вимоги та висновки щодо реформи вищої школи. Болонський процес. М.: 2009.
65. Ярошенко І. В., Серганюк Ю. М. Концептуальні особливості методики роботи з хором: навч. посібник. Київ: Білий Тигр, 2020. 100 с.

Протокол аналізу звіту подібності експерта

Заявляю, що я ознайомила з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання плагіату щодо роботи:

Автор: Гаврилів Марія Сергіївна

Назва: Формування комунікативної компетентності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва в дистанційній формі навчання

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Гумінська Оксана Олексіївна.

Підрозділ: Rivne State Humanities University

Коефіцієнт схожості: 7,86 %

Цитати: 0 %

Вилучення: 0 %

Модифікації: Замінені символи – 64

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

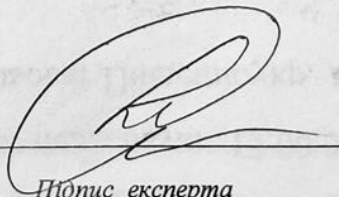
- Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.
- Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.
- Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 32. ЗУ Про вищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедурам. Таким чином робота не приймається.

Обґрунтування:

У магістерській роботі Гаврилів Марії Сергіївни усі запозичення є сумлінними та не містять ознак плагіату. Роботу рекомендовано до захисту.

7. 11. 2023 р.

Дата

Підпис експерта